

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za antropologiju

DIPLOMSKI RAD

Kanibalizam u astečkom društvu

Studentica: Paula Starešina

Mentor: dr. sc. Emil Heršak, izv. prof.

Zagreb, lipanj 2019.

Kazalo

1. Uvod.....	1
2. Kanibalizam.....	2
2.1.Povijest kanibalizma.....	5
2.1.1. Prapovijest.....	5
2.1.2. Rana povijest.....	6
2.1.3. Kolonijalno i rano moderno razdoblje.....	7
2.1.4. Moderno doba.....	10
3. Asteci.....	13
3.1.Povijest Asteka.....	13
3.2. Astečko društvo i svakodnevnica.....	18
4. Astečki kanibalizam i ritualna žrtvovanja.....	20
4.1.Kanibalizam zbog ekološke potrebe.....	24
4.2.Kanibalizam kao sredstvo demografske kontrole.....	28
4.3.Kanibalizam kao odgovor na nedostatak serotonina.....	31
4.4.Kanibalizam u religijske svrhe.....	33
5. Zaključak.....	37
6. Popis literature.....	38
7. Sažetak.....	41
8. Resumen.....	42
9. Summary.....	43

1. Uvod

Prvo poglavlje ovog rada bavit će se kanibalizmom općenito. Krenuvši od značenja i etimologije same riječi *kanibalizam*, do toga kako je pojam uopće nastao. Nakon toga uslijedit će kratki povijesni pregled kanibalizma. Od njegovih samih početaka pa do danas izdvojiti ćemo samo neke od slučajeva kanibalizma, s obzirom na to da nam obujam rada, nažalost, ne dopušta navođenje svih zabilježenih slučajeva kroz povijest.

Drugo poglavlje posvetit ćemo Astecima. Prije no što krenemo u detaljnu analizu njihovih kanibalističkih rituala, potrebno je reći nešto o njihovoj kulturi općenito. Započet ćemo s time tko su zapravo Asteci i otkuda dolaze a nakon toga napraviti ćemo kratki povijesni pregled astečkog plemena, od nomada preko Astečkog carstva do finalnog istrebljenja. Nakon povijesnog pregleda napraviti ćemo uvid u astečko društvo. Ovdje će naglasak biti na slojevima društva, njihovoj hijerarhiji te odnosu između muškaraca i žena.

Treće poglavlje predstavlja srž ovoga rada. Nakon uvoda o kanibalizmu i astečkom društvu, ulazimo u samu analizu astečkog kanibalizma. Prvo ćemo pažnju posvetiti tome kako i kada su se rituali odvijali, kome su bili posvećeni te na koji način se meso konzumiralo. Nakon opisa samih žrtvovanja i konzumacije ljudskog mesa, postaviti ćemo i najvažnije pitanje ovog rada, a to je „Zašto?“. U nastavku se navode 4 metode koje nude objašnjenje za to zašto su baš Asteci vršili žrtvovanja u tolikom razmjeru. Ponuđene teorije su redom: kanibalizam zbog ekološke potrebe, kanibalizam kao sredstvo demografske kontrole, kanibalizam kao odgovor na nedostatak serotonina te kanibalizam u religijske svrhe. Hipoteza od koje u ovom radu polazimo jest da religija sama po sebi nije dovoljan odgovor na pitanje astečkog kanibalizma. Ovom ćemo se hipotezom ponajviše baviti upravo u ovom posljednjem dijelu rada, nakon čega ćemo donijeti zaključak, smatramo li ju održivom ili ne.

1. Kanibalizam

Kanibalizam je zasigurno jedan od najvećih tabua gotovo svih civilizacija, koji od pamtivijeka privlači pažnju i učenjaka i laika. Iako u većine ljudi pomisao na konzumiranje ljudskog mesa izaziva zgražanje, ova je praksa prisutna od samih početaka ljudskog roda pa sve do danas.

U funkciji ideološke metafore ljudožderstvo predstavlja kršenje tabua, koji označava granicu između društvenog i antidruštvenog i zajedno s time ukazuje na stvarnost antidruštvenog. Upravo s te funkcionalne točke gledišta kanibalizam možemo izjednačiti s incestom- narušenjem drugog najvažnijeg europskog tabua (Bogdanov 1999: 3).

Hrvatski leksikon definira pojam kanibalizma kao:

kanibalizam (prema Caníbales, starije Caríbales, španj. imenu indijanskoga plemena Karaibi, koji su jeli meso zarobljenih neprijatelja), pojava u životinja i ljudi da jedinke jedu pripadnike iste vrste; u nekih vrsta životinja to je normalna pojava dok u drugih predstavlja patološko ponašanje, a u ljudi je to ljudožderstvo zbog gladi ili iz religiozno-magičnih motiva; antropofagija. pren. krajnje barbarstvo (el. izvor).

Tvorac ovog naziva je Kristofor Kolumbo. Kolumbo je na svojoj ekspediciji stigao do skupine otoka koje danas nazivamo Karibi. Tamo je došao u kontakt s plemenom koji su za sebe govorili da su „cariba“. Riječ cariba na njihovom jeziku znači hrabar, a članovi plemena tom su se riječju koristili ne bi li opisali svoju odvažnost. Španjolski su istraživači zajedno s Kolumbom krivo zaključili da je „cariba“ zapravo ime ovog plemena, a uz to oni su ovu riječ krivo izgovarali kao „caniba“ (Diehl i Donnelly 2010: 27). Nakon saznanja da ovo pleme konzumira ljudsko meso, naziv kanibal poprimio je svoje šire i danas poznato značenje, a tu zaslugu možemo pripisati upravo Amerigu Vespucciju, čiji su kartografski zapisi sadržavali informacije i crteže o kanibalima.

S obzirom na to da riječ kanibalizam označava konzumaciju mesa pripadnika iste vrste, bilo ljudske ili životinjske, važno je napomenuti da ćemo u ovom radu koristeći riječ kanibalizam zapravo imati na umu antropofagiju¹ tj. ljudožderstvo. Pojam ljudožderstvo, dakako, koristit

---

¹ Nastanak riječi „antropofagija“ vezemo uz Herodota koji u svome radu *Povijest* opisuje mistično kanibalsko pleme koje naziva Androphagi (grč. Ἀνδρόφαγοι). Kasnije Marija Gimbutas u svome djelu *The Balts* povezuje Androphage s današnjim Mordvinima (1963: 99)

ćemo u ovome radu samo vezano uz ljudsku vrstu, s obzirom na to da ljudožderom može biti i životinja koja pojede čovjeka, ne bivajući zbog toga kanibalom.

Rachael Bell u svome radu *Sve o kanibalizmu: drevni taboo u modernom dobu* navodi nekoliko glavnih vrsta kanibalizma:

Duhovni/ritualni kanibalizam dijeli se na dvije glavne skupine, a to su endokanibalizam i egzokanibalizam. Endokanibalizam predstavlja vrstu kanibalizma u kojoj osoba konzumira članove vlastite grupe ili plemena. Ova vrsta kanibalizma najčešće se odnosi na nenasilni kanibalizam koji se bazira na konzumiranju već preminulih osoba.

Endokanibalizam zabilježen je kod plemena Fore na Papui Novoj Gvineji. Tamošnji su stanovnici konzumirali meso svojih bližnjih, nakon što bi preminuli, kao znak poštovanja i ljubavi. Nažalost, ta je tradicija za njih bila pogubna jer su upravo konzumiranjem posmrtnih ostataka među sobom prenosili neizlječivu, neurodegenerativnu bolest pod nazivom Kuru. Zanimljiva je činjenica da su Fore počele prakticirati kanibalizam tek u 20. stoljeću, a upravo je to bilo ključno za njihovu zarazu, jer u tako kratkom roku nisu uspjeli razviti genetsku zaštitu od Kuru bolesti, kao neka druga plemena. Otkrivanje ove bolesti možemo zahvaliti Michaelu Alpersu koji je godinama pomagao Forama i radio na otkrivanju uzroka bolesti (*Kuru: The science and the sorcery* 2010: film).

Egzokanibalizam je vrsta kanibalizma u kojoj osobe konzumiraju članove neke druge grupe ili plemena. Ova vrsta kanibalizma povezana je s dokazivanjem moći i zastrašivanjem neprijatelja, a nerijetko je bio i najprofitabilnijim načinom postupanja s ratnim zarobljenicima. Među narodima koji su prakticirali ovu vrstu kanibalizma, često je postojalo uvjerenje da se konzumiranjem mesa neprijatelja, dobiva njegova snaga i moć.

Egzistencijalnim kanibalizmom nazivamo konzumiranje ljudskog mesa u iznimnim situacijama kada nam o tome ovisi život. Ovo je takozvana „primorana“ vrsta kanibalizma koja se događa kada čovjek mora birati između konzumiranja ljudskog mesa ili smrti. Postoji nekoliko zabilježenih slučajeva ove vrste kanibalizma a jedan od najpoznatijih je zasigurno onaj koji se dogodio nakon pada urugvajskog zrakoplova na putu do Chilea. Naime, 1972. godine zrakoplov koji je prevozio članove ragbi ekipe i njihovih obitelji srušio se na putu do Chilea negdje u Andama. Dio putnika je preminuo od posljedica pada a preživjeli su putnici morali pribjeći

konzumiranju svojih preminulih suputnika, kako bi se održali na životu. Preživjeli su putnici spašeni tek 72 dana nakon nesreće.

Kriminalni kanibalizam odnosi se na svaki čin ubojstva osobe s ciljem konzumiranja njenog mesa ili konzumiranje mesa već preminule osobe, ali u situacijama kada nam to nije nužno za preživljavanje. Bell ovu vrstu kanibalizma dijeli na nekoliko podvrsta, a to su seksualni kanibalizam, kanibalizam motiviran bijesom, moderni ritualni/sektaški kanibalizam i hedonistički kanibalizam. Ove se forme kanibalizma nikada ne javljaju kao kulturne pojave već se smatraju poremećajima ličnosti i odnose se isključivo na pojedince koji odstupaju od društvenih normi.

Seksualni kanibalizam smatra se poremećajem zbog kojeg osoba erotizira konzumiranje ljudskog mesa. Ovaj se poremećaj često javlja u kombinaciji s nekrofilijom tj. spolnim općenjem s truplima.

Kanibalizam motiviran bijesom je vrsta kanibalizma koja proizlazi iz želje za osvetom ili dominacijom nad žrtvom. Ova se vrsta kanibalizma može javljati u kombinaciji s ostalim vrstama kriminalnog kanibalizma pa se tako kod modernih kanibala uz seksualno uzbuđenje ili ritualne pobude javlja i želja za dokazivanjem moći i dominacije nad žrtvom.

Moderni ritualni/ sektaški kanibalizam po mnogočemu se razlikuje od ranije spomenutog duhovnog/ ritualnog kanibalizma. Dok se duhovni/ ritualni kanibalizam javlja kao značajka cijele jedne kulture i naroda, moderni ritualni kanibalizam vezan je uz kultove i sekte. Motivi ove dvije vrste kanibalizma vrlo su slični, no s obzirom na činjenicu da su sekte zapravo marginalne skupine koje moraju poštivati zakone države u kojoj djeluju, moderni ritualni kanibalizam u većini je slučajeva kažnjiv zakonom.

Hedonistički kanibalizam je konzumiranje ljudskog mesa zbog samog okusa ili nutritivne vrijednosti. Ova se vrsta kanibalizma sama po sebi javlja vrlo rijetko i češće se javlja u kombinaciji s još nekom vrstom kanibalizma, kao što je naprimjer seksualni ili egzistencijalni kanibalizam.

Osim ranije spomenutih vrsta kanibalizma, važno je spomenuti i zdravstveni kanibalizam. Pojam zdravstveni kanibalizam odnosi se na praksu konzumiranja ljudskog mesa, krvi, kostiju i sala u

zdravstvene svrhe koja se u Europi održala sve do početka 20. st. Osim nedavno preminulih osoba, popularna je bila i izrada lijekova od egipatskih mumija, za koje se vjerovalo da imaju izrazito ljekovita svojstva. Lijekovi koji su sadržavali ljudske dijelove tijela smatrali su se vrlo moćnima i zbog vjerovanja da u sebi sadrže dušu osobe od čijih su dijelova tijela napravljeni. Ne možemo ne primijetiti kako je to vjerovanje gotovo istovjetno onomu koja su djelila mnoga indijanska plemena, koja su u to vrijeme u Europi smatrana primitivnima (Dolan 2012: el. izvor)

Petrinovich radi podjelu na 5 glavnih tipova kanibalizma. Prvi tip kanibalizma je egzistencijalni kanibalizam koji služi za preživljavanje u trenucima izrazite gladi. Sljedeći tip kanibalizma je medicinski kanibalizam. Pod tim se nazivom podrazumijeva konzumiranje ljudskog mesa u svrhu izlječenja neke bolesti. Treći tip kanibalizma, kojeg spominje Petrinovich, je posmrtni kanibalizam, koji služi za odavanje počasti bliskoj preminuloj osobi. Četvrti tip je ritualni kanibalizam. On se prakticira u svrhu udovoljavanja bogovima ili dobivanje snage od svog neprijatelja. Peti i posljednji tip kanibalizma, prema Petrinovichu, je politički kanibalizam a njegov je glavni cilj zastrašivanje članova druge države ili plemena (2000: 6).

1.1. Povijest kanibalizma

Prođimo za početak kroz kratak povijesni pregled kanibalizma u kojem ćemo navesti samo neke od mnogobrojnih slučajeva kanibalizma koji su se događali kroz povijest. Govoreći o povijesti kanibalizma bitno je spomenuti i Tima D. Whitea, koji u svom djelu „Istina o kanibalizmu“ navodi slijedeće:

Postalo je očito da se kanibalizam mogao naći u mnogim različitim naseljima i među mnogim ljudskim precima mnogo prije pojave metala, prije no što su izgrađene egipatske piramide, prije začetaka poljoprivrede, prije erupcije pećinske umjetnosti gornjeg paleolitika (2002: 27).

1.1.1. Prapovijest

Početak konzumacije ljudskog mesa potrebno je potražiti još kod najranijih ljudi. Znanstvenici su dokaze kanibalizma pronašli na mnogim nalazištima kao što su Gran dolina i El Sidron u Španjolskoj, nalazište Pekinškog čovjeka u Kini, Krapina i mnogi drugi. Dokazi kanibalizma u ovako davnom periodu, gdje nam priču mogu ispričati samo fizički dokazi, dolaze u nekoliko oblika.

Prvi mogući dokaz kanibalizma su tragovi struganja oruđa na ljudskim kostima. No, ovdje treba biti oprezan. Iako ovo može biti znak odstranjivanja mesa s kostiju u svrhu njegove konzumacije, ono također može biti i dokaz čišćenja kostura pokojnika prije ukopa. Nešto vjerodostojnijim dokazom možemo smatrati ukop samo određenih vrsta kostiju. Na više mjesta su tako pronađene kosti ruku i nogu, koje na sebi sadrže mnogo više mesa nego ostatak tijela, zajedno sa životinjskim strvinama. Na drugim su pak mjestima pronađene kosti poput rebara, kralješnice te kosti šaka i stopala. Ovi nas dokazi upućuju na to da su rani ljudi odvajali dobre komade mesa, koje bi nosili sa sobom i konzumirali, a dijelove tijela koji na sebi nemaju mnogo mesa, ostavili bi na polju.

Pretpostavke o ljudskom kanibalizmu sežu toliko daleko da se u posljednjih nekoliko godina rađaju nove teorije o izumiranju neandertalaca. Prema tim teorijama za izumiranje neandertalaca zaslužni su upravo prvi moderni ljudi, koji su neandertalce navodno lovili i jeli.

Kanibalizma nije nedostajalo niti u mezolitiku. U špilji 120 km južno od Valencije pronađeni su kosturi stari oko 10 000 godina, na kojima su otkriveni tragovi ljudskih zubiju. Osim toga, na tome su nalazištu pronađeni i tragovi ljudskih kostiju u fosiliziranom ljudskom izmetu (Newitz 2017: el. izvor). Kanibalizam vežemo i uz najstariji britanski cjeloviti očuvani kostur tj. čovjeka iz Cheddara. Smatra se da je čovjek iz Cheddara bio žrtva kanibala, koji u mezolitiku i nisu bili tako rijetka pojava.

U neolitiku se najvažnijim nalazištem kanibalizma smatra Herxheim u Njemačkoj iz otprilike 4950. god. pr. Kr., gdje je pronađena masovna grobnica s minimalno 500, a vjerojatno i više kostura. Na kostima su nađeni tragovi rezanja, a dokazano je i da su kosti bile prokuhane. Ono što se u ovom slučaju javlja intrigantnim jest činjenica da kosturi nisu pripadali lokalnim stanovnicima, već ljudima s područja od 100 do čak 400 km udaljenosti. Iako se točna priča koja stoji iza ovih dokaza još uvijek razotkriva, pretpostavlja se da su kosti pripadale mezolitskim ljudima, koje su neolitski ljudi ulovili i pojeli (*Lost cannibals of Europe* 2010: film).

1.1.2. Rana povijest

Moglo bi se reći da otkad postoji pismo, postoje i zapisi o kanibalizmu. Bilo da se radi o izmišljenim pričama ili stvarnim događajima, našim je precima pojam kanibalizma bio itekako poznat.

Stari su Grci prakticanje kanibalizma pripisivali nekim od svojih bogova. Vjerovalo se da je bog Kron, u strahu od proročanstva da će ga jedno od njegove djece svrgnuti s trona, jeo svoju djecu. No, njegova je žena sakrila jedno od djece tj. Zeusa. On je odrastao i kasnije natjerao svoga oca da ispljune nazad njegovu braću i sestre. Poznata nam je i legenda o Tantalu, koji je svoga sina skuhao i ponudio ga bogovima za jesti. Bogovi su na vrijeme primijetili da je riječ o ljudskom biću te je Zeus naredio Srdama da ga ožive. Grčki su bogovi kanibalizam jako osuđivali, pa je tako Tantal zbog toga osuđen na vječne muke. Zanimljivo je da kanibalizam u Staroj Grčkoj nije bio rezerviran samo za legende². U vrijeme svetkovina boga Dioniza, u stanju transa i opijenosti, neke bi Dionizove sljedbenice napadale momke obučene u samo božanstvo i nasilno proždирale njihovo meso (Diehl i Donnelly 2010: 13-14)

U 4. st. kanibalizam se smatrao posve normalnim u sjeveroistočnom kraljevstvu Hun. Tamo su se gostima servirala najfinija jela pripremljena od najljepših žena iz vladarevog Harema. Uz spomenute delikatese, na stolu bi se često nalazila i glava ljepotice od koje su delikatese pripremljene. Glava se izlagala kako bi se goste stvarno uvjerilo da je za njihov obrok odabrana istinska ljepotica (Ibid., 40).

Kroz povijest su zabilježeni i slučajevi egzistencijalnog kanibalizma. Jedan od takvih primjera je velika glad koja je u Egiptu nastupila 1200. godine. Prema izvješćima, stanovnici su, zbog nedostatka druge hrane, pribjegli kanibalizmu, a navodno su konzumirali čak i vlastitu djecu (Ibid., 51-52).

Kanibalizam iz osвете zabilježen je u 9.st. u Španjolskoj. Vojska sjevernoafričkih muslimana porazila je 980. godine španjolsku vojsku blizu Granade. Arapski zapovjednik naredio je veliki pokolj španjolskih zarobljenika. Nakon što je i sam zapovjednik umro u sukobu, španjolske žene i djeca iz osвете su ga rastrgali i pojeli njegove udove (Ibid., 58)

1.1.3. Kolonijalno i rano moderno razdoblje

Daniel Diehl i Marc P. Donnelly pišu kako se „prvi susret Europljana s kanibalizmom u Novome svijetu dogodio s otkrićem zapadne hemisfere (Ibid., 29). Prvo kanibalističko pleme s kojim su

---

² Zanimljiva je i legenda o Likaonu, kralju Arkadije. Prema legendi, Likaon je Zeusu ponudio meso mladića (prema nekim izvorima čak vlastitog sina). Zeusa je to toliko razljutilo da je Likaona pretvorio u vuka, a Likaonov čin kasnije je doveo čak i do Deukalionovog potopa. Likaon se smatra i prototipom vukodlaka, koji je kasnije postao jedno od najpopularnijih bića u indoeuropskoj mitologiji (Encyclopaedia Britannica, el. izvor).

osvajajući imali posla, bili su već spomenuti Karibi, a i njihovi susjedi Arawaci. Plijen su uglavnom bili ratni zarobljenici, a za najbolji se recept teško odlučiti s obzirom na to da su ljudsko meso konzumirali na razne načine. Pečeno, kuhano, dimljeno, sirovo, pa čak i pripremljeno na roštilju.

Idući kanibali koje su osvajači imali čast upoznati bili su Asteci. Asteci su danas poznati kao „najambiciozniji“ kanibali s obzirom na to da je njihov broj žrtava godišnje sezo do nevjerojatnih 20 000. No upoznajmo se sad i s drugim kanibalskim plemenima jer ovim ćemo vrhunskim ratnicima posvetiti više pažnje u iduća 2 poglavlja.

Govoreći o kanibalizmu, ne možemo zanemariti niti pleme Irokeza. Irokezi su prema svojim ratnim zarobljenicima bili iznimno okrutni. Prije smrti dugo bi ih mučili na najokrutnije moguće načine, nakon čega bi ih (ponekad još uvijek žive) spekli na ražnju i konzumirali njihovo meso na plemenskom slavlju (Ibid., 32).

U Južnoj Americi mnoga su plemena u to vrijeme prakticirala kanibalizam, no suprotno tadašnjem razmišljanju španjolskih osvajača, postojala su i mnoga plemena koja nisu konzumirala ljudsko meso (Ibid., 32-34). Za Inke se tvrdi da nisu prakticirale kanibalizam, iako postoje indicije da su tokom 15. i 16. stoljeća prinosili djecu kao žrtve bogovima (MacQuarrie 2013, el. izvor).

Pišući o kanibalizmu u Južnoj Americi, bitno je spomenuti i vrlo važan Montaigneov esej pod nazivom „O ljudožderima“ (*Des Cannibales*). U spomenutom eseju Michel de Montaigne piše o brazilskom plemenu Tupinambá te njihovoj konzumaciji ljudskog mesa. Ono što ovaj esej, između ostalog, čini vrlo važnim jest Montaigneov kulturno relativistički pristup njihovu kanibalizmu, koji je bio nesvakidašnji za 16. stoljeće u kojem je ovo djelo i nastalo. Vjeruje se da je Montaigne svojedobno bio upoznat s kulturnim tekstovima o kanibalizmu autora Hansa Stadena, Andréa Théveta i Jeana de Léryja (Montaigne 2007: 312-323).

Kanibalizam, naravno, nije zaobišao niti Afriku, gdje se ponajviše prakticirao na području Konga i Kameruna. Prema zapisima misionara, stanovnici Konga ljudsko su meso konzumirali isključivo iz hedonističkih razloga a meso se prodavalo i na tržnicama baš poput životinjskog. No, kao što je to slučaj i u nekim drugim izvješćima, vjeruje se da je slika o stanovnicima Konga namjerno iskrivljena od strane misionara te da se ove informacije trebaju uzimati s rezervom.

Vjeruje se kako je kanibalizam u Kongu ipak imao ritualnu i religijsku svrhu (Lukashek 2001: 6).

Fotografija je preuzeta s <https://matrixworldhr.com/2012/11/15/kanibalizam-drevni-tabu-u-modernim-vremenima/>

Stanovnici otoka u Tihome oceanu također su konzumirali ljudsko meso. Najpoznatiji kanibali ovog područja bili su smješteni na Solomonovim otocima, Melaneziji, Novoj Gvineji, Novoj Kaledoniji, Novim Hebridima, Guadalcanalu, Bougainvilleu i Fidžiju. (Diehl i Donnelly 2010: 42)

Stanovnici Fidžija prema svojim su ratnim zarobljenicima bili vrlo okrutni. Njihovo bi tijelo sakatili i konzumirali dok su zarobljenici još bili živi. Papuanci su, s druge strane, pristupali konzumaciji ljudskog mesa na mnogo ritualniji način te nisu uživali u vršenju nasilja nad svojim žrtvama (Ibid., 42-44). No, velika količina informacija o kanibalizmu iz ovih područja dolazi upravo iz zapisa misionara, pa pri donošenju zaključaka treba biti oprezan.

Novozelandski Maori također su poznati po svojim prehrambenim navikama. Oni su konzumirali i neprijatelje i preminule prijatelje, a meso su pripremali na mnogo različitih načina. Smatra se

da je kanibalizam drastično porastao nakon što su Maori izlovili sve velike životinje u svome okruženju, pa se tako njihov kanibalizam pripisuje biološkim potrebama. No, tema kanibalizma kod Maora gotovo je jednako podložna različitim mišljenjima kao i tema astečkog kanibalizma, a William Jennings piše kako „ zapisi svećenika misionara ne podržavaju tezu o tome da je kanibalizam služio kao izvor hrane [...] (Jennings 2011: 143).“

1.1.4. Moderno doba

Kanibalizam definitivno nije samo pojava iz prošlosti, a tomu svjedoče i mnogi slučajevi kanibalizma koji su se dogodili u 19., 20. i 21. stoljeću. Iako se svi europski slučajevi kanibalizma u ovom razdoblju mogu okarakterizirati kao egzistencijalni ili kriminalni kanibalizam, u nekim dijelovima svijeta još uvijek se prakticira i ritualni kanibalizam.

Katastrofa s izrazito velikim brojem žrtava dogodila se u Indiji u drugoj polovici 19. st. Indija je tada bila pod Britanskom vlasti. Britanci su uzimali hranu, koju su Indijci uzgojili, i izvozili ju u Europu. Veliki broj Indijaca zbog toga je ostao bez jedinog izvora hrane. Kako bi im „pomogli“, Britanci su ih slali na vrlo udaljena mjesta, gdje bi ih tjerali na težak fizički rad za koji bi im dali mizerne porcije hrane. Britanski je stav tada bio da samo najjači opstaju, te da će se priroda sama riješiti najslabijih jedinki. Zaključak je jednostavan: ono što je potaknulo ovu veliku glad zapravo je eugenika. Mnogi su Indijci u tom razdoblju pribjegli kanibalizmu iz očaja a procjenjuje se da je u tom razdoblju od gladi umrlo čak 30 milijuna ljudi (Racism: A History 2007: film).

Neko vrijeme nakon velike tragedije u Indiji, glad je ponovno odnijela živote. Nešto prije 2. svjetskog rata, točnije od 1932. Do 1933. godine u Ukrajini je trajao genocid pod nazivom Holodomor (poznat i kao Gladomor). U ovom periodu od 17 mjeseci u Ukraini je zbog umjetno izazvane gladi, živote izgubilo nekoliko milijuna ljudi. Iako su ove brojke znatno manje od tragedije koja je zadesila Indiju, važne su spomena. U borbi za golu egzistenciju, neki su pojedinci pribjegli kanibalizmu kao jedinom izvoru hrane. Ovdje je bila riječ o konzumiranju mesa već preminulih osoba, često čak i članova vlastite obitelji.

Jedan od slučajeva egzistencijalnog kanibalizma dogodio se tijekom 2. Svjetskog rata. Tijekom njemačke opsade Lenjingrada, koja je trajala od 8. rujna 1941. do 27. siječnja 1944, velika glad i nepovoljni uvjeti rezultirali su kanibalizmom.

Japanski su vojnici u vrijeme 2. Svjetskog rata također pokleknuli pred gladi i iscrpljenošću te su spas pronašli u konzumaciji ljudskog mesa. Spominje se nekoliko nepovezanih slučajeva kanibalizma u kojima su japanski vojnici konzumirali ratne zarobljenike. Oni su ih uglavnom i ubijali upravo s tim ciljem a neki izvori napominju i kako su konzumirali meso sa živih ljudi koje bi kasnije, tako ranjene, ostavili da umru.

U Africi je također zabilježeno nekoliko slučajeva kanibalizma u 20 i 21. stoljeću. U Kongu je zabilježen kanibalizam s ciljem dokazivanja moći nad ženama i određenim manjinama.

Kanibalizam se tako javlja u kombinaciji s agresivnim ponašanjem, sakaćenjem i silovanjem.

Neki od afričkih vladara također su optuženi za kanibalizam. Riječ je o samoprozvanom vladaru Centralnog afričkog carstva Jean-Bédelu Bokassi i diktatoru Idi Aminu iz Ugande.

U 20. i 21. stoljeću zabilježeno je i nekoliko slučajeva kriminalnog kanibalizma, od kojih ćemo spomenuti samo neke.

Jedan od najpoznatijih kanibala modernog doba zacijelo je Andrej Čikatilo. Upravo u ranije spomenutoj stravičnoj gladi 1930-ih godina u Ukrajini rodio se Andrej Čikatilo. Iz surove ratne stvarnosti sramežljivi i povučeni Andrej povlačio u svoj mali svijet mašte. Koliko dugo je Andrej imao svoje morbidne porive, nije poznato, no svoju je prvu žrtvu (devetogodišnju djevojčicu) ubio kada mu je bilo 42 godine. U tom trenutku Čikatilo je shvatio kako samo u trenucima ubijanja i sakaćenja žrtvinog tijela, može postići potpuno seksualno uzbuđenje te je od tada do trenutka uhićenja počinio još preko 30 sličnih ubojstava. Nakon ubojstava, Čikatilo bi konzumirao dijelove tijela žrtve.

Genitalije većine prvih žrtava, muških i ženskih, bile su izrezane, a Čikatilo je poslije priznao da ih je odnosio sa sobom i žvakao ih kako bi se umirio nakon napada...Naime, Čikatilo je počeo sa sobom na „službena putovanja“ nositi malu posudu u kojima je kuhao genitalije svojih žrtava, koje bi potom pojeo. Ako kanibalizam nije bio dio njegova prvotnoga plana, kasnije je definitivno postao njegov integralni dio. (Diehl i Donelly 2010: 165)

Fascinantan slučaj kanibalizma većemo uz Isseija Sagawu. On je rođen 1949. godine u Japanu. Kao malen i krhak dječak, već od malena razvija fantazije o konzumiranju ljudskog mesa, a ulaskom u pubertet, njegove maštarije dobivaju erotske elemente. Sagawa je maštao o tome da

konzumira meso visoke, lijepe, plavokose žene. Taj će mu se san ostvariti 1981. godine u Parizu, gdje je studirao. Tamo upoznaje djevojku o kojoj je maštao svih ovih godina, a nakon što mu ona priznaje da ju ne zanima u romantičnom smislu, Sagawa ju ubija. Nakon toga uslijedio je pravi horor, koji je on kasnije detaljno opisao u svojoj knjizi.

Nakon toga odlazim u kupaonicu, režem joj grudi i pečem ih u pećnici. Nadimaju se. Stavljam grudi na tanjur i jedem ih nožem i vilicom. Nisu osobito dobre. Premasne su. Pokušavam odrezati drugi dio njezina tijela. Bedra su joj divna. Konačno je u mom trbuhu. Konačno je moja. Konačno sam jeo prekrasnu bijelu ženu i pomislio sam kako ništa nije tako ukusno. (Ibid., 197)

Ono što se u ovoj priči javlja posebno apsurdnim jest činjenica da Issei Sagawa za svoj zločin nikada nije kažnjen. Francuska ga je vlast proglasila neuračunljivim i smjestila u psihijatrijsku ustanovu. Nakon toga on je izručen nazad u Japan. Tamo su, pak, zaključili kako je on sasvim priseban te da treba odgovarati za svoje zločine. Zbog toga su tražili od Francuske da izruči dokaze o njegovom slučaju. Francuzi su to odbili zbog straha da ne budu smatrani nekompetentnima. Tako je Sagawa ostao na slobodi gdje je, gostujući u mnogim emisijama, uživao status zvijezde.

Jedan od najpoznatijih kanibala modernog doba rođen je u svibnju 1960. godine u Americi. Riječ je o Jeffreyju Dahmeru, koji je tijekom 70-ih, 80-ih i 90-ih godina prošlog stoljeća silovao i ubijao mlade momke. On je čak i konzumirao njihovo meso a na pitanje zašto je to učinio, rekao je da je kanibalizam bio logičan slijed jer su mu sve ostale grozne stvari koje je radio svojim žrtvama postale preobične. Također je i napomenuo da konzumirajući svoje žrtve, ima osjećaj da su one uvijek tu uz njega. Jeffrey je osuđen na zatvorsku kaznu, koja je za njega svakako bila doživotna. Naime, 28. studenog 1994. godine Jeffrey je ubijen u zatvoru.

Osim ove trojice kanibalizam je proslavio i Garyja Heidnika, Nicolasa Clauxa, Armina Meiwesa, Marca Sappingtona, Eda Geina i mnoge druge. Većina ovih kanibala izjavilo je kako su uživali u osjećaju moći koji imaju nad žrtvom u trenutku konzumacije njihova mesa a sviđao im se i osjećaj da je ta osoba sada zauvijek dio njih.

3. Asteci

3.1. Povijest Asteka

Začeci Astečke civilizacije smještaju se u grad Teotihuacán, u kojemu će ključnu ulogu prije dolaska Asteka igrati Tolteci, Maje i neki drugi narodi. Teotihuacán bio je smješten u središnjem djelu Meksika a u periodu od 200.-700. godine bio je središte trgovine Mezoamerike te jedan od najvećih gradova u svijetu (Smith 2006: 2). Bio je poznat po trgovini s drugim gradovima Mezoamerike a u 5. stoljeću bilježi apsolutni vrhunac svoje moći. No, u 7. stoljeću dolazi do pada statusa ovog velegrada, te u 8. stoljeću on biva potpuno napušten.

U 12. stoljeću Asteci započinju naseljavanje središnjeg Meksika, no otkuda su oni došli? U svojim izvorima Asteci tvrde kako su u Središnji Meksiko došli s mjesta na sjeveru koje se nazivalo Aztlan. Postoje spekulacije oko toga gdje se točno mogao nalaziti Aztlan, no njegova točna lokacija još uvijek ostaje nepoznanicom. Naime, moramo uzeti u obzir da u to doba Asteci nisu bilježili povijest tekstualno. Koristili su se manuskriptima s minimalnim piktografskim i hijeroglifskim zabilježbama, zbog čega danas nemamo puno informacija o njihovim ranim danima (Umberger 2002: 87).

Smith navodi kako u prilog tome da su Azteci došli sa sjevera ide i lingvistička povijest njihova jezika:

U svojim slikovitim povijestima Asteci su tvrdili kako su u središnji Meksiko doselili iz mjesta na sjeveru, koje se naziva Aztlan. Ta tvrdnja poklapa se s lingvističkom povijesti nahuatlanskih jezika, koji su se znatno razlikovali od jezika u Središnjem Meksiku, a javljaju se bliskima jezicima sjevernog Meksika i jugozapadnog dijela SAD-a (Smith 2006: 2).

Prema nekim izvorima, Asteci se čak povezuju sa sjevernoameričkom kulturom Anasazi, čiji su članovi do 13. stoljeća živjeli na mjestu pod nazivom „Četiri kuta“ (dodirna točka 4 američke savezne države: Utah, Arizona, Novi Meksiko i Kolorado). Christy G. Turner iznio je zanimljivu teoriju o Anasazi kulturi. Naime, prema dokazima koje je pronašao na kosturima s područja Chaco kanjona, Turner tvrdi kako su Anasazi prakticirali kanibalizam. Prema njegovim pretpostavkama, Anasazi su prakticirali nasilni kanibalizam koji je često bio ritualno obojen (Turner 1999: 1-459).

Asteški period dijeli se na rani i kasni. Rani astečki period traje od 1150.-1350. godine. Ovaj period započinje naseljavanjem Središnjeg Meksika. Asteci su funkcionirali kao savez sačinjen od više plemena. Neka od tih plemena bila su *Acolhua* iz Texcoca, *Mexica* iz Tenochtitlána, *Tlacopans* iz Tacube te manje grupe kao što su *Chalca*, *Xochimilca*, *Tlahuica* i drugi. Ova su plemena djelila i jezik i kulturu a funkcionirali su kao savez gradova-država (Ibid., 2).

Kasnim periodom naziva se period od 1350. do 1520. godine. U tom periodu Astečko će carstvo dostići svoju punu snagu, no na kraju i doživjeti propast. 1325. Godine Asteci utemeljuju grad Tenochtitlán, koji kasnije postaje najvećim središtem astečke kulture. Tenochtitlán se nalazio na otoku na jezeru Texcoco, a na tome teritoriju sada se nalazi grad Meksiko. Procjenjuje se da je u vrijeme svoje najveće slave grad Tenochtitlán brojao i do 200.000 stanovnika, što ga je u to vrijeme činilo jednim od najvećih gradova svijeta.

Osnivanje ovog grada uz sebe veže jednu legendu. Prema toj legendi Asteci su stoljećima lutali u potrazi za svojom obećanom zemljom. Nakon napuštanja Aztlana dugo su živjeli kao nomadi i naseljavali razna mjesta u Središnjem Meksiku, kao kratkoročna prebivališta dok su tragali za svojim novim domom. Među Astecima je postojalo proročanstvo da će svoj novi dom pronaći na stjenovitom otoku na kojem će ugledati kako orao proždire zmiju. Legenda kaže da su upravo taj prizor ugledali Asteci na jezeru Texcoco. Najprije su tamo sagradili malo svetište iz kojeg će se s vremenom razviti moćni grad Tenochtitlán (Soustelle 2007: 13).

Slika predstavlja astečki grad Tenochtitlán. Preuzeta je s

<https://quintessentialruminations.wordpress.com/2012/05/07/Tenochtitlán-city-of-the-aztecs/>

Tenochtitlánova obilježja, povijest i status dodatno su pridonijeli njegovom poimanju kao središta kozmosa, s ritualnim centrom kao svjetskim pupkom ili središtem. Četiri naselja toga grada, koja su izlazila iz centra, bila su kao četiri četvrtine zemlje. Jezero koje je okruživalo grad bilo je poput voda koje okružuju zemlju. U njegovom središtu, visoki Templo Mayor metaforički je povezivao nebesa sa zemljom i sezao je u dubinu da prodre u razine podzemlja. Obredno je područje imalo ulogu kanala za nadnaravnu energiju koja dolazi od bogova (Hill Boone 1994: 126).

1428. godine Asteci ulaze u Trostruki savez s gradovima Texcocom i Tlacopanom. S godinama ovaj Savez je ovladao područjem od otprilike 200 000 km² i populacijom od 5-6 000 000 ljudi. Unutar saveza uskoro je došlo do podjele obaveza pa su tako Asteci dominirali u vojnoj sferi, a Texcoco je više pažnje posvećivao umjetnosti i pravu. Tijekom godina, svi su astečki vladari u ovom savezu imali dvije misije: proširiti Trostruki savez na nova područja te ojačati vlast Tenochtitlána u Trostrukom savezu, umanjujući tako važnost drugih dvaju gradova.

Pad Astečkog carstva

1519. godine Španjolci, na čelu s Hernánom Cortésom iskrcavaju se na obali Veracruz. Taj događaj možemo nazvati samim početkom pada Velikog Astečkog Carstva koje će se dogoditi 1521. godine. Te će godine Španjolci, iako daleko malobrojniji od Asteka, slomiti Astečko carstvo. No, kako im je to uspjelo? Nekoliko je važnih faktora koji su pridonijeli španjolskoj pobjedi.

Prvi faktor definitivno je religioznost astečkog naroda. U to vrijeme astečkim je narodom vladao Montezuma. Montezuma je bio vrlo religiozan i vjerovao je u proročanstvo po kojemu bi se božanstvo Quetzalcóatl (Pernata zmija) jednog dana trebalo vratiti među ljude. S obzirom na to da su Španjolci Astecima izgledali vrlo neobično, jahali su na konjima (Asteci ih nikada prije nisu vidjeli) te su imali moderna plovila i oružja, nije neobično da su Asteci Španjolce zamijenili za božanstva. Montezumina kriva procjena rezultirala je time da su Španjolci bili pozvani na dvor, gdje su uistinu bili tretirani poput božanstava. Španjolci su s vremenom sve više i više iskorištavali ovu neobičnu situaciju a gnjev astečkog naroda sve je više rastao. Moguće je da je i

Montezuma s vremenom posumnjao kako Španjolci zapravo nisu dugoočekivana božanstva, no što je mogao učiniti? S obzirom na to da u svoje sumnje nikako nije mogao biti siguran, nije htio riskirati da uvrijedi božanstva. Ova apsurdna situacija trajala je 8 mjeseci, a za to vrijeme Španjolci su već uspostavili nešto nalik protektoratu. Nakon dugih 8 mjeseca astečki je narod napokon pružio otpor, no tada je već bilo prekasno (Soustelle 2007: 109). Iako, bitno je spomenuti kako se ove tvrdnje u novije vrijeme osporavaju te se smatra da su one izmišljene od strane Španjolaca. No, u svakom slučaju, ovaj se scenarij ne može u potpunosti odbaciti.

Drugi faktor je bio taj da su neki narodi, koji su bili pokoreni od strane Asteka, gajili mržnju prema njima. Ti su se narodi pridružili Španjalcima u naumu da unište Asteke i uspostave dominaciju. Ono što u tom trenutku nisu znali jest to da će Španjolci poraziti i njih, ne bi li posve iskorijenili indijansku kulturu s tih prostora (Ibid., 110-111).

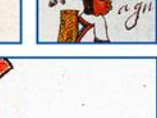

Treći faktor bio je drugačije poimanje rata u Asteka i Španjolaca. Asteci su vodili rat po strogim pravilima. Njihov je glavni cilj bio zarobiti što više ljudi koji će kasnije biti žrtvovani, a zarobljivanje je uzimalo mnogo više vremena od ubijanja na frontu. Također, narod kojeg bi Asteci pokorili, morao je priznati njihovu vlast i plaćati porez, no mogao bi zadržati političku autonomiju i kulturu. Španjolci su, s druge strane, naumili posve izbrisati astečku kulturu i državu (Ibid., 113).

Osim 3 navedena faktora, u korist Španjolaca išlo je i njihovo mnogo modernije naoružanje, no i epidemija boginja koja se proširila među Astecima. Asteci nisu bili imuni na europske bolesti pa se tako smatra da je čak pola astečkog stanovništva smrtno stradalo od ove epidemije 1520. Godine (Hill Boone 1994: 148).

MEZOAMERIČKE KULTURE	PREDKLASIČNI PERIOD								KLASIČNI PERIOD				POSTKLASIČNI PERIOD													
	SREDNJI				KASNI				RANI		KASNI		RANI				KASNI									
	-1100	-1000	-900	-800	-700	-600	-500	-400	-300	-200	-100	0	100	200	300	400	500	600	700	800	900	1000	1100	1200	1300	1400

2000. - 1000. g.pr.Kr. - brončano doba	480. - 400. g.pr.Kr. - procvat grčke kulture	476. g. - pad Zapadnog Rimskog Carstva
1200. g.pr.Kr. - nastanak Biblije	245. g.pr.Kr. - izgradnja velikog Kineskog zida	960. g. - početak feudalizma u Europi

MEZOAMERIČKE KULTURE	PUTOVANJE 1113. - 1325. g.	1113. g. - plemo Mexica napušta Aztlán. 1217. g. - svečanost Nove vatre u Apaxcu. 1299. g. - plemo Mexica protjerano iz Chapultepeca. 1269. g. - svečanost Nove vatre u Tecapayocanu. 1323. g. - plemo Mexica bježi iz Culhuacana. 1165. g. - svečanost Nove vatre u Coatepecu. 1279. g. - plemo Mexica dolazi u Chapultepec. 1325. g. - plemo Mexica dolazi na otok gdje susreću obećani znak.	 	POVIJEST SVIJETA 1145. - pojava gotike 1161. - izumljen barut u Kini 1206. - započinju osvajanja Džingis Kana 1233. - utemeljenje Inkvizicije 1271. - Edward I. kralj Engleske 1273. - R. Habsburški vladar Germanije 1315. - glad hara Europom 1337. - započinje "stogodišnji rat" između Engleske i Francuske 1350. - burbonska kuga u Europi 1355. - Karlo IV. vladar Germanije 1368. - dinastija Ming vlada u Kini 1378. - raskol Katoličke crkve 1429. - Ivana Orleanska pobjeđuje Engleze 1434. - Cosimo Medici upravlja Firencem 1438. - Albert V. Austrijski postaje kralj Albert II. Germanije 1441. - prva javna knjižnica u Firenci 1444. - Gutenberg izumio tiskarski stroj 1452. - rođen Leonardo da Vinci 1453. - pad Bizanta 1454. - započinje Rat Ruža u Engleskoj 1471. - rođen Albrecht Dürer 1492. - otkrivena Amerika 1517. - protestantizam predvođen Martinom Luterom 1519. - 1521. - Magellanova ekspedicija po prvi put oplo-vila zemlju
	MEXICO - TENOCHTITLÁN 1325. - 1428. g.	1325. g. - osnivanje Tenochtitlána. Vladar Tenoch utemeljuje grad podijeljen na četvrti. Plemo Mexica se ženidbom povezuje s drevnim dinastijama Meksičke doline i služe kao najamnici Atzcapotzalcu. 1338. g. - osnivanje México-Tlateloloca. 1363. g. - Tenochova smrt 1375. - 1395. - g. vladavina Acamapichtlija. 1396. g. - 1417. g. - vladavina Huitzilihuitla. 1417. - 1427. g. - vladavina Chimalpopoca koji je unaprijedio grad i izgradio Chapultepecov akvedukt.	 	
	TROJNI SAVEZ 1428. - 1521. g.	1427. - 1440. g. - vladavina Izcótatl koji je uspostavio savez s Nezahualcōyotlom i Tepanecima iz Tlacopana. Kasnije je porazio područje Xochimilca i izgradio južni nasip, pospiješujući osvajanje novih područja. 1428. g. - Trojni savez nastaje nakon poraza Tepaneca iz Atzcapotzalca od strane Tenochtitlána, Tlacopana i Tezcoca. 1440. - 1469. g. - vladavina Motecusome I. zvanog Ilhuicamina. Proširenje Carstva. Započinje Cvjetni rat protiv Tlaxcale i Huexotzinca. Uz pomoć Nezahualcōyotla izgrađen dvostruki Chapultepecov akvedukt i nasip. 1469. - 1481. g. - vladavina Axayacatla koji je pokorio Tlateloloco i još 37 plemena, dok su se ostali, poput Purépecha, uspjeli oduprijeti. 1481. - 1486. g. - vladavina Tizoca koji je pokorio ostalih 14 naroda. Kratko je vladao zbog iznenadne smrti. 1486. - 1502. g. - vladavina Ahuizotla, koji je pokorio 45 plemena od Guerera do Gvatemale, gdje je također vladao pokrajnom Soconusco. 1502. - 1520. g. - vladavina Motecusome II. zvanog Xocoytozin. 1507. g. - posljednja svečanost Nove vatre. Carstvo prošireno sve do Michoacán, Bajia i Huasteca na sjeveru i sve do granice s kulturom Maya.	 	
	OSVAJANJE 1519. - 1521. g.	10. veljače 1519. g. - Hernán Cortés doplovljava s Kube. 8. studenog 1519. g. - Cortés ulazi u Tenochtitlán. 27. lipnja 1520. - umire Motecusoma II., nasljeđuje ga prvo Cuitláhuac, a zatim Cuauhtémoc. 28. travnja 1521. g. - započinje propast Tenochtitlána. 13. kolovoza 1521. g. - Cuauhtémoc predaje Tenochtitlán Cortésu.	 	

Slika prikazuje kronološki prikaz Asteške povijesti. Preuzeta je s <https://nova-akropola.com/kulture-i-civilizacije/tragom-proslosti/azteci-nasljednici-bogate-povijesti/>

3.2. Astečko društvo i svakodnevnica

Astečko je društvo, posebice nakon ekspanzije i razvitka u 13. i 14. stoljeću, bilo hijerarhijski uređeno društvo s vrlo složenom strukturom. Ono se sastojalo od 6 slojeva društva koje navodim redom: narod, robovi, obrtnici, trgovci, dostojanstvenici i svećenici.

Narod tj. *Maceualtin* sačinjavali su obični građani. Oni su bili vojni i porezni obveznici a morali su i sudjelovati u eventualnim zajedničkim poslovima. Svaki pripadnik naroda imao bi pravo na parcelu zemlje na kojoj bi mogao sagraditi kuću. Također, hranu i odjeću dobivao bi besplatno, no bio je dužan plaćati porez. No, ono što se kod Asteka javlja osobitim jest činjenica da se i najniži puk mogao popeti na društvenoj ljestvici. Pripadnici naroda to su mogli učiniti dokazujući se u vojnim pohodima i pribavljajući svojoj državi ratne zarobljenike, koji bi kasnije bili ritualno žrtvovani (Soustelle 2007: 33-34).

Robovi (*Tlatlacotin*) su činili najniži sloj društva. Jacques Soustelle ističe da se pozicija astečkog roba ne može izjednačiti s pojmom roba na koji smo mi navikli. Ljudi koji su pripadali ovom sloju društva imali su smještaj, hranu i odjeću te su se mogli oženiti za slobodne žene. Također, postojalo je i nekoliko načina oslobađanja robova kao što su otkup, gospodareva oporuka ili vladarov poziv na zaštitu (Ibid., 36).

Obrtnici su se uglavnom bavili draguljarstvom, zlatarstvom, obradom poludragog kamenja i drugim sličnim djelatnostima a nazivali su se Tolteci, što je ujedno bio i naziv naroda koji je Meksikom dominirao od 10. do 12. stoljeća. Oni su bili članovima društva, grupiranim prema mjestu življenja te su, za razliku od pripadnika puka, bili oslobođeni prisilnog rada. Važno je također da su se ti zanati prenosili generacijama što znači da su iste obitelji bile u tome poslu godinama (Ibid., 37-38).

Velika trgovačka udruženja nazivala su se *pochtéca*. U ovom se društvenom sloju profesija prenosila s oca na sina. Soustelle o ovom društvenom sloju piše:

Pochteca su imali svog posebnog boga Yiacatecuhtlia, vlastiti obred, svoje poglavice i svoje vlastite sudove i pojavili su se kao moćna klasa u punom usponu u društvu u kojem su predstavljali privatno bogatstvo, luksuz i obilje nasuprot strogom ratničkom idealu vladajuće klase (Ibid., 38).

Dostojanstvenici i svećenici činili su vrh astečke društvene ljestvice. Dostojanstvenici (*Tecuhtli*) su bili ljudi postavljeni na visoke vojne ili civilne funkcije. Oni su imali svoje sluge i robove, dobivali su dio od državnog poreza, imali su palače sagrađene o trošku države a njihova je titula bila doživotna. Dostojanstvenici su na svoj položaj dolazili tako da su bili odabrani od strane oženjenih muškaraca s njihova područja te su uglavnom dolazili iz istih obitelji.

Astečko je svećenstvo, baš kao i svećenstvo u drugim religijama, bilo podijeljeno na nekoliko razina svećeničkih pozicija, od nižih do izrazito visokih pozicija. Svećenstvo je, baš kao i religija, igralo bitnu ulogu u astečkom životu. No, veoma je bitna činjenica da se svećeničke funkcije nisu miješale s vladarskima. Iako je religija zauzimala tako bitnu poziciju u astečkom društvu, njihova država nije bila teokratska (Ibid., 41-42). U astečkom je društvu postojala jasna podjela između duhovne i svjetovne vlasti, a svaka od ovih vrsta vlasti bila je zadužena za određena životna pitanja.

Pozicija žene u astečkom društvu

Astečke žene imale su prava, no ta su prava bila manja nego u muškaraca. One su mogle imati posjed te ići na sud, no njihov se privatni život regulirao strogim pravilima. Djevojke su morale biti djevice do braka, a u braku su morale biti vjerne svojim muževima. Muškarci, s druge strane, nisu imali obavezu biti vjerni svojim suprugama. Rastave braka bile su moguće u nekoliko scenarija: u slučaju da je žena sterilna, u slučaju da je žena zanemarivala svoje kućanske dužnosti, u slučaju da muškarac nije adekvatno uzdržavao ženu ili educirao djecu, u slučaju da je muškarac fizički zlostavljao ženu. U slučaju rastave braka, žena se mogla preudati za koga je htjela a udovice su se mogle preudati isključivo za brata preminulog muža ili za jednog od članova klana pokojnog muža (Vaillant 1956: 118-119).

4. Astečki kanibalizam i ritualna žrtvovanja

Ritualna žrtvovanja i kanibalizam činili su veoma važan dio astečke kulture. Iako su i mnogi drugi narodi bogovima prinosili ljudske žrtve, nitko to nije radio u tolikom broju kao Asteci. Marvin Harris piše „kako se nigdje drugdje u svijetu nije razvila državna religija čijom je umjetnošću, arhitekturom i obredom u tolikoj mjeri vladalo nasilje, propast, smrt i bolest“(1978: 110). Upravo zbog toga astečki su kanibalizam i ritualno žrtvovanje postali tema mnogih rasprava u znanstvenim krugovima, no i inspiracija mnogih strašnih priča. Prije no što uđemo u dublju analizu motiva ovog fenomena, prođimo kroz neke opće značajke astečkog kanibalizma.

Većinu žrtava činili su ratni zarobljenici, no osim njih žrtvovali su se i robovi te članovi astečkog plemena koji su imali neke osobite karakteristike. Pošteđeni nisu bili niti žene i djeca, no većinu su žrtava ipak činili muški pripadnici drugih plemena (Hill Boone 1994: 120). Žrtvovanja su se vršila vrlo često a od iznimne važnosti za Asteke bilo je „nabaviti“ dovoljan broj žrtava.

Kada ratni pohodi protiv neprijatelja nisu doprinijeli dovoljnu količinu žrtava, organizirane su vojne vježbe nazivane „ratovi cvijeća“ [*xochiyaóyotl*] sa susjednim gradovima zbog održavanja zalihe žrtava (Burhenn 2004: 2).

Prema nekim izvorima, žrtvovanja su se odvijala u toliko velikom broju da bi se krvnici nakon nekog vremena umorili. Tada je njihov posao trebao preuzeti drugi iskusni krvnik (Prebisch 1998: 19)

Iako nam se njihova žrtvovanja i kanibalizam čine iznimno okrutnima, iza ovih pojava nije stajala nikakva zla namjera. Naime, Asteci su vjerovali da smrt ritualnim žrtvovanjem omogućuje žrtvi božanski zagrobni život pa su stoga smatrali da odabrana osoba treba osjećati izrazitu čast što će život skončati upravo na ovaj način. Asteci su tako od malena odgajani u uvjerenju da je ovo najuzvišeniji oblik smrti (Hill Boone 1994: 120). Osim dobrobiti koje je žrtvovanje navodno donosilo žrtvi, ono je bilo i od iznimne važnosti za održavanje kozmičkog poretka.

Važno je spomenuti da Asteci nisu bili niti prvi niti jedini narod koji je prakticirao ritualno žrtvovanje ljudi. Marvin Harris piše:

Asteci nisu bili prvo pleme s područja Mezoamerike koje je žrtvovalo ljudska bića. Znamo da su to prakticirali i Maje i Tolteci i razumno je zaključiti da su sve stepeničaste mezoameričke piramide s ravnim vrhom bile namijenjene kao pozornice za spektakl u kojima su ljudske žrtve darovane kao hrana bogovima. Ljudsko žrtvovanje nije izum religije na razini jedne države. Sudeći po dokazima od plemenskih i seoskih društava diljem Amerike i mnogih drugih dijelova svijeta, ljudsko žrtvovanje prethodilo je razvoju državnih religija (1978: 113).

Žrtvovanja su se u Asteka uvijek izvodila ceremonijalno, a vrijeme ceremonija bilo je određeno njihovim solarnim kalendarom. Prema Astecima godina je bila sačinjena od 18 mjeseci (*veintena*), a svaki od mjeseci imao je 20 dana. Uz tih 18 mjeseci po 20 dana (sveukupno 360 dana) postojao je i dodatni period od 5 dana koji se smatrao nesretnim. Na početku svakog od ovih mjeseci održavala bi se ceremonija. Ceremonije su bile razne a njihova je primarna zadaća bila udovoljiti bogovima. Svaka je od ovih ceremonija bila posvećena drugom božanstvu pa su se tako i načini žrtvovanja znatno razlikovali od ceremonije do ceremonije.

Najveći broj žrtava žrtvovan je tako da su svećenici žrtvi išćupali srce, dok je žrtva još bila živa. Nakon toga srce i dio krvi ponudili bi suncu. Beživotno je tijelo nakon toga bačeno po stepenicama, gdje bi ga raskomadali. Glavu bi postavili na postolje za lubanje a barem 3 uda poslana su ratniku koji je žrtvu i zarobio. On je nakon toga organizirao gozbu u svojoj kući. Glavno jelo na gozbi bio je gulaš od rajčica, paprika i žrtvinih udova. Torso žrtve bi, barem u gradovima koji su imali zoološki vrt, išao u zoološki vrt kao hrana za životinje (Harner 1977: 120). No, Asteci su poznavali i druge oblike žrtvovanja.

U čast Xipe Toteca, boga ponovnog rođenja, agrikulture i umješnosti, žrtvovalo se mnogo ljudi koji su prije svoje smrti morali oponašati sama božanstva. Nakon što bi im išćupali srce, svećenici bi ogulili kožu žrtava u jednom komadu. Nakon toga netko drugi bi obukao njihovu kožu te ostatak kostima božanstva i nastavio bi glumiti to božanstvo. U vrijeme ceremonije posvećene bogu Xipe Totecu održavale su se i igre nalik na gladijatorske. Žrtve su se morale boriti s ratnicima prerušenima u orlove i jaguare. Ratnici su bili potpuno naoružani a žrtve nisu imale nikakvo oružje (Hill Boone 1994: 122-123).

Tlaloc je bio astečki bog kiše, vode i plodnosti. On je za njih bio od velike važnosti jer su živjeli u sušnom području. Nezadovoljstvo boga Tlaloca po njihovom ih je mišljenju mogla lako osuditi

na glad. Žrtve prinošene ovom bogu bila su djeca. Ta su djeca prije smrti podvrgnuta velikoj boli zbog uvjerenja da će dječje suze udovoljiti boga Tlaloca i rezultirati kišom. Asteci su smatrali kako su upravo djeca najsvetija žrtva koja se može podariti bogu (Ibid., 123).

Poseban ritual odvijao se i u čast boga vatre Heuhuetotla. Buduće žrtve i oni koji su ih zarobili zajedno su sudjelovali u plesu u čast bogova. Idućeg dana zarobljenici su se popeli na platformu gdje bi im lice posipali prahom konoplje, u svrhu anestezije zbog onoga što je slijedilo. Nakon toga svećenici su pripremili veliku vatru te svakom od zarobljenika zavezali ruke i noge. Nakon što bi se vatra dovoljno rasplamsala, svaki od svećenika na svojim leđima je ponio jednog od zarobljenika. Oni su tako plesali oko vatre te ubacivali jednog po jednog zarobljenika u plamen. No, tu patnja zarobljenika ne prestaje. Netom prije nego što su zarobljenici posljednji put izdahnuli, svećenici su ih takve spaljene izvukli iz vatre te iščupali njihova još živa srca (Vaillant 1954: 196-197).

Žrtva bogu magije, noći i sudbine pod nazivom Tezcatlipoca bila je nešto drugačije naravi. Za ovu svetkovinu žrtva je odabrana godinu dana unaprijed. Uvijek se radilo o najljepšem i najhrabrijem zarobljeniku. Tih godinu dana odabrani je zarobljenik živio poput kralja, a mjesec dana prije smrti dobio je četiri predivne žene koje su udovoljavale svim njegovim željama. Na dan ceremonije on se popeo stubama na vrh hrama gdje bi mu svećenik otvorio prsa i iščupao srce. Njegovo tijelo poslije obreda nije bačeno po stubama kao što je to bio običaj s drugim žrtvama već je nošeno, kao da je uistinu riječ o božanstvu (Ibid., 197).

Slika preuzeta s <https://sites.google.com/site/adayinthelifeofanaztec/home/human-sacrifice>

U vrijeme svetkovine boga pod nazivom Huitzilopochtli zarobljenici su ritualno žrtvovani na vrhu hrama. Svećenici bi napravili rez na njihovim prsima te iščupali njihovo srce koje bi još uvijek kucalo. Svećenik bi tada podigao pulsirajuće srce žrtve prema nebu i ponudio ga bogovima. Srce bi zatim stavio u posudu koja je služila za skupljanje krvi. Krv bi potom pomiješali s tamjanom, vjerujući da će taj miris stići do bogova (Hogg 1996: 45). Svećenici su zatim tijelo žrtve gurnuli niz stepenice. Tamo su tijelo dočekali svećenici koji bi ga raskomadali. Tijelo je uglavnom poslano ratniku koji je tu žrtvu i zarobio. On je meso mogao pojesti tijekom kanibalskog rituala ili poslati dijelove tijela visoko pozicioniranim članovima astečkog plemena. Kao što je ranije spomenuto, ovaj je način žrtvovanja bio najčešći u astečkom društvu.

Michael Harner ističe kako se samo neke od žrtava, kao što su naprimjer djeca žrtvovana bogu Tlalocu utapanjem ili osobe koje su patile od kožnih bolesti, nisu bile konzumirane poslije smrti. Čini se kako je većina ostalih žrtava ipak bila pojedena nakon žrtvovanja (Harner 1977: 119-120).

Ritualna žrtvovanja odvijala su se u hramovima. Najvažniji astečki hram poznat je pod nazivom Templo Mayor (Veliki hram/ Velika piramida) i nalazio se u glavnom gradu Tenochtitlánu. Templo Mayor bio je najvažniji religijski spomenik u Tenochtitlánu. Ovaj je hram bio velika stepeničasta piramida okrenuta prema zapadu s dva oltara posvećena božanstvima Tlalocu i Huitzilopochtli. (Aveni, Calnek, Hartung 1988: 287)

Svi socijalni, ekonomski i ideološki elementi Carstva spajali su se u Tenochtitlánu, s Velikim hramom (Templo Mayor) kao svojim središtem. Ljudi koji su tamo stajali, plesali ili bili žrtvovani nikada nisu posumnjali u to da se nalaze u središtu svemira. Trebali su se samo osvrnuti oko sebe i vidjeti masivne hramove, široke trgove te zastrašujuće i monumentalne skulpture, kako bi shvatili važnost i centralnost ovog mjesta. (Hill Boone 1994: 126)

Dolaskom Španjolaca početkom 16. st. ovaj je hram, baš kao i sve drugo, uništen. Danas nam preostaju samo arheološke rekonstrukcije prema kojima je Templo Mayor izgledao ovako:

Slika preuzeta s <https://dribbble.com/shots/3773406-Templo-Mayor>

Prije španjolske invazije, ovaj je hram nekoliko puta nadograđivan. Smatra se da je povodom rekonstrukcije hrama 1497. godine tijekom 4 dana žrtvovano čak 80 000 ljudi. Upravo su ovakve brojke ono što je učinilo astečki kanibalizam predmetom mnogih istraživanja. Mnogi su znanstvenici mišljenja da su ovakve brojke žrtava pretjerane za kanibalizam iz religijskih pobuda te da iza takvog masovnog pokolja mora stajati neki drugi motiv. U nastavku ćemo razmotriti glavne teorije o tome što je moglo potaknuti Asteke na kanibalizam ovakvog razmjera.

4.1. Kanibalizam zbog ekološke potrebe

Jedan od pristupa analizi astečkog kanibalizma počiva na pretpostavci da se astečki kanibalizam javlja kao odgovor na ekološku potrebu. Nositelj ove teze je , već ranije spomenuti, M. Harner, koji 1977. godine u svome djelu „Ekološka osnova za ljudsko žrtvovanje“ (*The Ecological Basis for Human Sacrifice*) znosi svoje teze.

On tvrdi kako astečki kanibalizam zapravo proizlazi iz ekološke potrebe zbog manjka proteina te da je religija u ovom slučaju služila kao krinka za jednu biološku potrebu. U prilog te svoje tvrdnje navodi nekoliko dokaza.

Tvrdi da Asteci na području na kojem su živjeli nisu imali biljojeda koje bi mogli pripitomiti. Zbog toga su konzumirali meso vrlo rijetko te nikako nisu mogli zadovoljiti preporučenu dnevnu

dozu proteina. Prema Harneru, u prilog toj tvrdnji ide i činjenica da Inke, koji su živjeli u Andama te imali puno dostupnije izvore proteina u obliku životinjskog mesa, nisu imali potrebu za takvim kanibalizmom (Harner 1977: 119).

Harner piše o tome kako Asteci nisu imali dovoljan izvor niti proteina niti aminokiselina. Osim proteina, njihovom su tijelu bile potrebne masti, koje dokazano predstavljaju dugotrajniji izvor energije od ugljikohidrata. U njihovom bi slučaju masno meso bilo jedno od najboljih rješenja s obzirom na to da bi s jednom namirnicom mogli zadovoljiti svoju potrebu za mastima i proteinima. (Ibid., 127)

On se koristi spisima španjolskih osvajača kao izvorom informacija te tamo pronalazi informaciju da su Asteci ratne zarobljenike prije žrtvovanja neko vrijeme držali u drvenim kavezima. Smatra kako je tomu bio razlog to zarobljenika, kako bi upotrebom ugljikohidrata proizveli mast:

Treba se zabilježiti da su zarobljenici mogli biti hranjeni isključivo ugljikohidratima ne bi li dobili veću količinu sala, s obzirom na to da esencijalne aminokiseline nisu potrebne za nastanak sala. Zatvaranje zatvorenika u kaveze također bi pogodovalo brzom nakupljanju masnih naslaga, uz dovoljan kalorijski unos (Ibid., 128).

Ovime Harner ističe prednost ljudskog mesa kao izvora proteina naspram nekih mesožderskih životinjskih vrsta. Naime, Asteci su po potrebi konzumirali i pseće meso. No, u situaciji gdje se društvo nalazi u proteinskom deficitu, držanje životinja koje je potrebno hraniti mesom i nije najpraktičnija odluka.

U prilog svojoj tvrdnji on navodi i povećanje broja žrtava s povećanjem same astečke populacije.

Ako je astečki kanibalizam bio odgovorom na pritisak rastuće populacije, njegova bi se učestalost očekivano povećala tijekom vremena. Stvarno je zabilježen brojčani rast u zarobljivanju i žrtvovanju ljudskih žrtava tijekom zadnjih 75 godina prije osvajanja. (Ibid., 128)

Nadalje, ako je suditi po Harneru, trebamo uzeti u obzir kako konzumacija ljudskog mesa nije bila jednako zastupljena tijekom cijele godine. Iako broj žrtava Asteka nikada nije potvrđen te postoji nekoliko različitih pretpostavki o kojoj se točno brojci radilo, Harner se koristi izračunom da je broj žrtava godišnje činio 1% populacije Asteka. S obzirom na to da na taj način Asteci

kanibalizmom ne bi unijeli neku značajnu količinu proteina, on tvrdi kako je od velike važnosti bio period u kojem je to meso konzumirano. Naime, prema Harneru, najveća konzumacija ljudskog mesa odvijala se u vrijeme najveće gladi pa je stoga ta količina mesa činila veliku razliku te je služila kao kompenzacija za druge namirnice koje su Asteci konzumirali tijekom godine (Ibid., 129).

No, ne možemo ignorirati jedno vrlo bitno pitanje koje se tu nameće. Kako to da je kanibalizam proizašao iz biološke potrebe za proteinom kad ljudsko meso imaju pravo konzumirati samo pripadnici više klase? Sudeći po tome, pučanstvo koje je najmnogobrojnije i ima najveću potrebu za mesom, od kanibalizma ne dobiva ništa. No, Harner se osvrnuo i na ovaj problem. On navodi kako je upravo zabrana konzumacije ljudskog mesa puku bila velika motivacija da se angažira u osvajачkim pohodima jer su se upravo na bojnopolju ratnici mogli dokazati te se tako uspeti na klasnoj ljestvici te zaraditi pravo na konzumaciju ljudskog mesa (Ibid., 130).

Potičući nižu klasu da prisustvuju u ratu, pomoću prava na konzumaciju mesa i porast društvenog statusa kao nagrada, astečki su vladari bili u mogućnosti motivirati najveći dio svoje populacije (siromašne) da pridonose održavanju visoke klase, sudjelujući u napadačkim vojnim operacijama. Zabrana konzumiranja ljudskog mesa za puk bila je u interesu vladajuće klase upravo zato što su ljudi iz puka imali najveću potrebu za ljudskim mesom (Ibid., 130).

Iako ova Harnerova teorija ima još nekoliko pristaša, većina znanstvenika ipak odbacuje ovu teoriju te smatra kako je Harner učinio nekoliko bitnih propusta u svojoj analizi. Bernard R. Ortiz de Montellano u svome eseju „Astečki kanibalizam: Ekološka potreba?“ (*Aztec Cannibalism: An Ecological Necessity?*) piše kritiku Harnerova rada.

Jedna od stvari koje Ortiz de Montellano kritizira kod Harnerova pristupa jesu izvori informacija kojima se služio. Naime, Harner svoj rad temelji na informacijama dobivenim iz spisa španjolskih osvajača. Iako ti spisi sigurno sadrže i neke vrijedne informacije, njihova vjerodostojnost nije dokazana te se informacije dobivene tim putem ne mogu koristiti kao dokazi njegove teze (Ortiz de Montellano 1978: 1). S obzirom na to da su Španjolci tamo stigli s ciljem osvajanja i širenja svoje vjere, nije čudo da su svoje naume htjeli opravdati predstavljajući

Asteke kao krvoločna čudovišta i ne smijemo odbaciti mogućnost da su namjerno manipulirali informacijama ne bi li sebe doveli u povoljniji položaj.

Druga stvar koju Ortiz de Montellano ističe jest ta da nema razloga za poistovjećivanje astečkih prehrambenih potreba s potrebama stanovnika SAD-a ili Europe. Nije nikakva novost da prehrambene potrebe naroda ovise o području na kojem žive i stilu života koji njeguju pa tako izjava da Astecima treba jednaka dnevna doza proteina kao i stanovnicima SAD-a te da ista ne može biti zadovoljena pomoću biljne prehrane ostaje samo spekulacijom (Ibid., 2.) On također napominje da astečka prehrana jest sadržavala meso, unatoč tome što nisu uzgajali biljojede:

Asteci su jeli pasance, male glodavce, lasice, zmije, miševe i iguane baš kao i jelene, purice i pse. Njihova je dijeta uključivala velik spektar riba, žabe, vodene daždevnjake (axolotl), riblja jaja, vodene muhe i larve vretenaca. Nekoliko vrsta skakavaca, mrava i crva su također bili konzumirani (Ibid., 2).

Iduća primjedba tiče se prebiranja informacija od strane Harnera. On u svome radu uopće nije spomenuo veliku količinu hrane koja je u Tenochtitlán pristizala kao danak. To su uglavnom bili kukuruz, grah, chia sjemenke i amarant a važno je napomenuti kako je moguće zadovoljiti dnevnu dozu svih makronutrijenata konzumacijom samo ove 4 namirnice (Ibid., 2).

Ortiz de Montellano također napominje kako kanibalizam nije logičan odgovor na glad:

Prije govora o kanibalizmu, vrlo neobičnom odgovoru na nedostatak hrane, bilo bi logično da istražimo neke uobičajenije načine borbe protiv gladi. Kroz povijest, nacije i grupe borile su se protiv gladi intenziviranjem agrikulture ili osvajanjem novih područja. Upravo se to i dogodilo u Meksiku, a ne kanibalizam (Ibid., 3).

Također, količina ljudskog mesa dobivena žrtvovanjem nije mogla uvelike pridonijeti unosu proteina. O tome je dakako pisao i Harner koji je tada napomenuo da je konzumacija ljudskog mesa bila najčešća upravo u razdobljima gladi. Ortiz de Montellano ovu tvrdnju odbacuje navodeći kako je upravo najveća konzumacija ljudskog mesa bila u 15., 13. i 2. mjesecu. 15. mjesec poklapao se s vremenom berbe kukuruza, 13. mjesec dolazio je odmah nakon berbe voća

i povrća a 2. mjesec bio je 90 dana nakon žetve, što znači da su zalihe hrane još uvijek bile pune (Ibid., 4).

Nadalje, da su Asteci stvarno konzumirali ljudsko meso zbog nedostatka proteina ili hrane uopće, logično bi bilo da se što više mesa iskoristi a što manje baci. No, tomu nije bilo tako. Jedan od primjera je svetkovina boga kiše Tlaloca. Na toj svetkovini žrtvovan je velik broj ljudi, no oni su svi zakopani i njihovo se meso nije konzumiralo. Ta činjenica upućuje nas na to da je razlog astečkog kanibalizma ipak bio ponešto drugačije prirode.

Na kraju Ortiz de Montellano navodi kako u teoriji, koja tvrdi da je astečki kanibalizam proizašao iz biološke potrebe, nedostaje objašnjenje zašto bi se jedan običan čovjek iz naroda toliko angažirao zbog puke mogućnosti da će možda nekad u budućnosti dobiti veći izvor proteina. Kao što je već spomenuto ranije u ovom poglavlju, Harner je tvrdio kako je viša klasa upravo pomoću toga kontrolirala puk jer su ljudi niže klase davali sve od sebe u ratnim pohodima, ne bi li se uspeli na klasnoj ljestvici i u budućnosti si osigurali veću dozu mesa. Ortiz de Montellano tvrdi da ovakva pretpostavka teško drži vodu s obzirom na to da ljudi najveću potrebu za proteinima imaju upravo u mladoj dobi (Ibid., 5). Dakle, ako je netko preživio mladost unatoč manjku proteina, zašto bi se sad borio da si to osigura u budućnosti?

4.2. Kanibalizam kao sredstvo demografske kontrole

Sherburne F. Cook predlaže još jedan mogući uzrok astečkog kanibalizma. U svome radu iz 1946. godine Cook piše o tome da je kontrola populacije mogući motiv koji se krije iza astečkog kanibalizma. U svrhu potvrde te svoje teze on privodi i nekoliko dokaza.

Žrtvovanje i kanibalizam zabilježeni su kod Asteka još od razdoblja prije njihovog naseljavanja Središnjeg Meksika, no Cook naglašava kako je u to doba (12. st.) kanibalizam kod njih bio puno rjeđa pojava a broj žrtava bio je puno manji. U 15. st. dolazi do velikog porasta broja žrtvovanja a kanibalizam dolazi gotovo na razinu opsesije. Asteci tada započinju i s porobljavanjem i žrtvovanjem ratnog plijena što do tada, navodno, nije bio slučaj. Ono što Cooka ovdje intrigira jest činjenica da upravo u to doba dolazi i do velikog porasta broja stanovnika (Cook 1946: 83).

Cook u cijeloj ovoj priči ne ignorira značaj religije. On je svjestan činjenice da je većina žrtvovanja bila obrednog karaktera te upravo i sam to naglašava. No, on smatra da je religija

služila kao paravan za ono što je Astecima bilo nužno, ne bi li održali svoje Carstvo funkcionalnim, a to je kontrola veličine populacije (Ibid., 84).

Pitanje koje se ovdje nameće samo od sebe jest: Kakvog ima smisla kontrolirati vlastitu populaciju ubijanjem pripadnika drugih naroda? Iako su žrtve astečkih žrtvovanja uglavnom bili pripadnici drugih plemena, zarobljeni tijekom ratnih pohoda, Cook objašnjava kako to zapravo i nije tako nelogično:

Međutim, treba imati na umu da su cijela ekonomska struktura i biološki kompleks uključivali cijeli Središnji Meksiko, zajedno sa svim njegovim lingvističkim i plemenskim jedinicama. Zbog toga, kad god bi lokalna država, Tenochtitlán ili Hueyozingo ili Tezcoco Tlaxcala, ubijala svoje susjede, to je u stvari služilo svrsi smanjivanja vlastite populacije, ili barem balansiranja zaliha hrane i ekonomskih resursa, o kojima je ovisila zajedno sa svojim susjedima. Čak je i uništavanje udaljenijih naroda kao naprimjer u Guerreru, Oaxaci ili Huasteci rezultiralo istim dozvoljavajući osvajačkoj populaciji ekspanziju na novi teritorij. Na taj način oni nisu smanjili vlastiti broj no smanjili su vlastitu gustoću naseljenosti (Ibid., 84).

U svome radu Cook se mnogo bavio samim brojkama mrtvih. Za njegovu je teoriju od velike važnosti bio sam broj mrtvih te odgovor na pitanje bi li taj broj imao značajan utjecaj na smanjenje populacije. Problem je u tome što nam različiti izvori daju različite podatke o broju žrtvovanih ljudi. Nakon navođenja nekoliko izvora, Cook je podatke sumirao:

Da sumiramo prethodnu raspravu, procijenjene vrijednosti za godišnju stopu žrtvovanja u Središnjem Meksiku su:

- A. Prema procijeni Španjolaca, koja pokriva zadnju godinu prije osvajanja.....10,000-50,000
  - B. Prema opisima pojedinih festivala, koji pokrivaju posljednjih nekoliko godina.....18,000
  - C. Prema procjeni broja pronađenih lubanja, koji pokriva zadnjih 30-40 godina.....20,000
  - D. Prema procjeni broja ratnih zarobljenika, koja pokriva zadnjih 90 godina.....12,000
- (Ibid., 93)

Važno je napomenuti da, iako je Tenochtitlán bio najveće središte i mjesto najmnogobrojnijeg žrtvovanja, ni drugi gradovi ne smiju biti zanemareni. Kao druga mjesta u kojima su se događala žrtvovanja spominju se i Tezcucó, Tlacopan (Ixtlilxochitl), Cholula (Torquemada), Tlahquitenango (Codice Mauricio de la Arena), Tlaxcala, Hueyozingo, Calpa, Tepeaca, Tecalca, Atotonilca, Quaquechulteca, Coatepec, Cotaxtla, Cempoala i Xocotlan (Ibid., 87).

Također, osim ratnih zarobljenika, Cook ističe kako su Asteci žrtvovali i djecu iz vlastitog plemena. Žrtvovanje djece bilo je od velike važnosti za Asteke a intrigantnim se javlja činjenica da se ta pojava provlačila kroz sve društvene slojeve, a ne samo one najsiriromašnije. Broj ubijene djece godišnje procjenjuje se na otprilike 500. Prema Cooku, ova je brojka premala da bi značajno utjecala na smanjenje populacije, no također i prevelika za ceremonijalne svrhe. Također, pribrojimo li tih 500 djece drugim žrtvama, utjecaj definitivno nije zanemariv (Ibid., 86).

Nadalje, broj žrtvovanih ljudi potrebno je pribrojati prirodno umrlima. Populaciju Asteka činilo je otprilike 2 000 000 ljudi. Procjenjuje se da je godišnje prirodnim putem umiralo otprilike 100 000 ljudi. Pridodamo li na ovu brojku prosječan broj godišnje žrtvovanih ljudi od 15 000 (Cook uzima brojku od 15 000 kao prosjek koristeći se informacijama iz svih ranije navedenih izvora), dolazimo do zaključka da je žrtvovanje ljudi povećalo godišnji broj umrlih za čak 15 % (Ibid., 93). Ovakav bi postotak kroz nekoliko godina mogao značajno utjecati na smanjenje populacije.

Cook je u svome radu uspio dokazati da je broj žrtava tijekom godina mogao znatno utjecati na smanjenje populacije, no mogli bismo reći da je on svoj rad temeljio više na dokazivanju da takvo što nije nemoguće nego na dokazivanju da je upravo o tome bila riječ. Naime, jedan od njegovih ključnih dokaza jest taj da se broj žrtava povećao s brojem populacije. Taj podatak može ići u korist raznih teza, pa se tako njime koristi i Harner za potvrdu svoje teze o nedostatku proteina u prehrani. Nadalje, Cook se mnogo bavio samim brojkama žrtava. Svojom je analizom on uspio dokazati da je žrtvovanje imalo utjecaj na demografiju, no nije uspio dokazati da je upravo demografija bila to što je Asteke potaknulo na žrtvovanje.

Na kraju možemo reći da Cookovu teoriju ne možemo potpuno odbaciti s obzirom na to da brojke govore kako je ona moguća. No, ova teorija za sada ima premalo dokaza te ju je najbolje gledati kao moguću, ali malo vjerojatnu opciju.

4.3. Kanibalizam kao odgovor na nedostatak serotonina

Sljedeća teorija o tome što je potaknulo Asteke na kanibalizam u tolikom razmjeru, nešto je novijeg kova. 2002. godine Michele Ernandes, Rita Cedrini, Marco Giammanco, Maurizio La Guardia i Andrea Milazzo objavljuju rad pod nazivom „Asteški kanibalizam i konzumacija kukuruza: veza s nedostatkom serotonina“ (*Aztec Cannibalism and Maize Consumption: The Serotonin Deficiency Link*).

Na samom početku svoga rada autori ističu kako bi se religijski fenomen trebao promatrati pomoću nekoliko različitih pristupa. Prvi pristup vezan je uz proučavanje biološke, neurološke ili ekološke osnove religijske misli. Drugi pristup jest analiza fenomenološke strukture, podređenosti ljudskih bića božanskim bićima. Treća razina analize počiva na vezi između socijalnih struktura te neobičnih vjerovanja i rituala. Četvrti sloj analize fokusiran je na proučavanju materijalnih dobara korištenih u ritualne svrhe. Peti i posljednji pristup pruža nam uvid u povijest. Autori dijele mišljenje kako bi svi ovi pristupi trebali koegzistirati te da se analiza astečkog kanibalizma ne bi trebala svoditi na samo jedan od aspekata kao što je to bio običaj u ranijim analizama (Ernandes et. al 2002: 4).

Glavna teza njihova rada jest da se kanibalizam u Asteka razvio kao rezultat nedostatka serotonina. Serotonin je jedan od glavnih prijenosnika živčanih stanica središnjeg živčanog sustava a još u 1970-im godinama dokazana je veza između velike konzumacije kukuruza i nedostatka serotonina. Ono što se javlja iznimno važnim za ovu teoriju jest to da nedostatak serotonina može potaknuti simptome kao što su agresivno ponašanje te sklonost vjerskom fanatizmu (Ibid., 3).

Povezanost velike konzumacije kukuruza te smanjene razine serotonina prvi put je dokazana na primjeru štakora. Uzimajući u obzir da postoje mnoga društva čija je prehrana vrlo bogata kukuruzom, razvila se pretpostavka da bi takva prehrana mogla imati značajan utjecaj i na ljudske populacije.

Jacques Soustelle o prehrani Asteka piše:

Kao i svi meksički Indijanci koji su se bavili ratarstvom i Asteci su se, prestavši biti nomadi, ponajviše hranili kukuruzom (od kukuruza su radili

pogače, kaše i *tamalli*, male kruščiće koje su kuhali na pari). Od zrnja *huahutl* (amarant) i *chain* (kadulja) pravili su kašu. (2007: 54)

O važnosti kukuruza u prehrani ovog naroda govori i činjenica da su Asteci štovali kult božanstva kukuruza:

Kult božanstva kukuruza, prve prehrambene biljke, bio je štovan s posebnim žarom. Na čelu tih božanstava nalazila se Chicomecoatl („Sedam zmija“), zvana također i „Božica Sedam Klica“. Zamišljalo se da stari kukuruz polazi u Tamoanchan i da se, nakon podzemnog putovanja, za vrijeme kojeg ga vodi bog kiše, ponovno pojavljuje na istoku, u obliku Xilonena (od xilotl, mladi klip kukuruza) i Cinteotla (bog-kukuruz) (Ibid., 78).

U svome radu autori navode još nekoliko podataka koji bi mogli ići u prilog njihovoj tezi. Prvi je taj da je kanibalizam prakticiran u razdobljima koja su uslijedila nakon žetve kukuruza (astečki mjeseci *Tepeilhuitl* i *Panquetzaliztli*), što nam govori da su se u vrijeme kanibalističkih obreda Asteci hranili velikom količinom kukuruza. Drugi važan podatak je da se stopa kanibalizma smanjila u razdobljima kada su Asteci konzumirali više amaranta³. Također, u drugoj polovici sušnog razdoblja (prije sadnje kukuruza), rituali su se provodili bez ili s vrlo malom stopom kanibalizma (Ernandes et.al 2002: 13).

Astečka kalendarska godina podijeljena je na 3 perioda, ovisno o tome u kojoj mjeri je bio dostupan kukuruz. Od 13. do 18. mjeseca kukuruz je bio vrlo dostupan. Od 1. do 4. mjeseca bio je srednje ili slabo dostupan, dok je od 5. Do 12. mjeseca bio vrlo slabo dostupan (Ibid., 13).

Autori navode kako su se 3 najvažnija kanibalistička rituala događala upravo u razdoblju visoke dostupnosti kukuruza, odnosno u periodu od 13. do 18. mjeseca:

Vjerojatnost da se svaki od njih slučajno odvijao baš u tom periodu je $1/3$; vjerojatnost da su se sva 3 mogla slučajno odvijati baš u tom periodu je $1/3 \times 1/3 \times 1/3 = 1/27$, ili $p=0.037$ (brojka koja je statistički značajna s obzirom na to da je $p<0.05$) (Ibid., 13).

Kako točno nedostatak serotonina utječe na ljudsko ponašanje?

---

³ Amarant je žitarica koja je na ovim područjima poznata i pod nazivima šćir, štir ili rumenika. Podrijetlom je iz Amerike, a u novije doba postala je popularnom hranom diljem svijeta. Njena je vrlo važna karakteristika visok udio bjelančevina.

Neke od glavnih promjena u ponašanju zabilježene kod ljudi sa serotoninским deficitom su sklonost agresivnom ponašanju, pojačana vjera u magično i vjerski fanaticizam, epilepsija temporalnog režnja te fascinacija vatrom (Ibid., 17). Sve ove karakteristike mogu se povezati s Astecima. Osim vjerskog fanaticizma te sklonosti agresiji, u astečkoj je kulturi zapažena i fascinacija vatrom. Osim što su neke od svojih žrtava obredno spaljivali, Soustelle piše i o vatrama koje su gorjele za vrijeme ritualnih obreda: “Vatre koje su gorjele na vrhovima piramida nisu se nikada smjele ugastiti, vjernici su stalno donosili drva.” (2007: 85) Epilepsija temporalnog režnja povezana je s osjećajima kao što su *déjà vu* i kozmičke vizije. Za ljude s epilepsijom temporalnog režnja karakteristična je učestala izmjena uvjerenja bez nekog konkretnog povoda. Slična je pojava uočena i kod Asteka koji su od susjednih naroda usvojili mnogo bogova, mitova i ritualnih ceremonija (Ernandes et. al 2002: 19)

Autori ne osporavaju značaj religije u kontekstu astečkog kanibalizma. Istina je da su njihova žrtvovanja bila ritualna te religijski obojena. No, sama konstatacija da su Asteci žrtvovali ljude i konzumirali njihovo meso iz religijskih pobuda, ne pruža nam odgovor na pitanje „Zašto je uopće došlo do takvih vjerovanja i praksi? Što ih je potaknulo?“ Neki od podataka jednostavno ne idu u prilog tome da su žrtvovanja bila isključivo religijski motivirana a jedan od tih podataka je i sama brojka žrtava. Kao što smo već prije spomenuli, radi se o cca 20 000 žrtava godišnje.

Ako je ljudska žrtva imala isključivo religijsko značenje, Asteci ne bi imali potrebu žrtvovati tisuće ljudi svake godine: nekoliko njih bilo bi dovoljno, pa čak i nijedan, ako bi ljudske žrtve zamijenili s figurama idola preobraženih u bogove (Ibid., 16).

Ono što autori ove teorije pokušavaju naglasiti jest da religija sama po sebi ne može biti izvorom neke prakse. Ona zasigurno igra veliku ulogu u astečkom plemenu, no važno je saznati zašto je tomu tako. Autori predlažu da vjerski fanaticizam Asteka i njihova ratobornost i sklonost nasilju imaju posve biološku osnovu-manjak serotonina uzrokovan obilnom konzumacijom kukuruza. Na taj način religija se za Asteke javlja kanalom pomoću kojeg oni ispoljavaju svoje potrebe i opravdavaju svoju nasilnu prirodu.

4.4. Kanibalizam u religijske svrhe

Teorija da se kanibalizam prakticirao isključivo u religijske svrhe još uvijek ostaje teorijom s najviše pristaša u znanstvenim krugovima. Soustelle navodi kako su „Azteci u Meksiku smatrani

najreligioznijim Indijancima. Zapravo, njihova religija, jednostavna i cjelovita, i ponajviše astralna u početku, obogatila se u kontaktu s nenomadskim i civiliziranim narodima Centralne visoravni (2007: 73).“

Caroline Dodds Pennock piše kako je prva asocijacija na astečko društvo upravo brutalni ritual žrtvovanja, koji je predstavljao fokus njihove religije. Oni, dakako, nisu bili niti prvi niti jedini narod koji je prinosisio ljudske žrtve bogovima. No, ono što se za njih javlja karakterističnim jest to da su žrtvovanja prakticirali u daleko većem razmjeru od ijednog drugog naroda (2012: 277).

Upravo zbog te izrazito visoke brojke ljudskih žrtava među nekim se znanstvenicima javlja sumnja da je uzrok astečkom kanibalizmu bio isključivo religijske prirode. Tako se tijekom godina razvijaju i ranije spomenute teorije o astečkom kanibalizmu. Dodds Pennock, kao kritiku takvog razmišljanja, piše:

Mnogi etnolozi, uključujući i mene samu, smatraju uvredljivim to slijepo nepriznavanje stavova autohtonih naroda o vlastitim motivacijama. Iako brutalnost Astečkih rituala predstavlja izrazitu suprotnost njihovim 'civiliziranim' društvenim, pravnim i političkim strukturama, to nije razlog za odbacivanje njihovog vlastitog shvaćanja religije. Upravo suprotno, mi se moramo više potruditi i osporavati vlastita preduvjerjenja o „civilizaciji“ (Ibid., 287).

No unatoč iznimno visokoj stopi ubojstava koja su provodili, ove se ratnike iz Središnjeg Meksika nikada ne smješta rame uz rame s modernim državama zaslužnim za genocide i terorizam (Ibid., 285). A zašto je to tako? Odgovor na ovo pitanje možemo pronaći upravo u religijskoj obojenosti njihovih žrtvovanja. Asteci svoje žrtve nisu ubijali ubojstva radi, niti su prema žrtvama gajili mržnju i nepoštivanje. Oni su svoje žrtve slavili i tretirali poput božanstava i prije i poslije njihove smrti (Ibid., 286).

Astečka posvećenost žrtvovanju ljudi u ritualne svrhe proizlazi od njihovog vjerovanja o nastanku svijeta. Ukratko, Asteci su vjerovali da je Nanahuatzin (bog sunca) dao svoj život kako bi postao sunce i nastavio sjati na Zemlju, omogućujući ljudima život na Zemlji. Ostali su bogovi nakon toga ponudili sebe kao žrtvu ne bi li pokrenuli sunce i dali mu energiju. Bogovi su obećali da će održavati život na Zemlji pomoću srca i krvi te su od svoje krvi i mesa stvorili ljude. Asteci

su tako shvatili da je njihova dužnost održavati svijet na životu pomoću ljudske krvi (Hill Boone 1994: 118). Elizabeth Hill Boone ističe:

Asteci su osjećali i više nego izravnu odgovornost za svijet oko sebe; smatrali su se božanski odabranim ljudima za održavanje kozmičkog sustava. Njihova sudbina bila je hraniti natprirodne sile, bogove, ljudskom krvlju (Ibid., 118).

O značaju ljudske žrtve za održavanje svijeta i života općenito, piše i Soustelle:

U cilju toga trebalo je opskrbiti Sunce, Zemlju i sva božanstva „dragocjenom vodom“, bez koje bi ustroj svijeta prestao funkcionirati. Ta „dragocjena voda“ bila je ljudska krv. Od tuda počinje sveti rat i žrtvovanje ljudi. I jedno i drugo, prema mitu, počelo je kada je počeo svijet (2007: 82).

Ovo se vjerovanje u astečkoj kulturi odnosilo na peti svijet i peto sunce. Naime, prema Astecima, prije ovoga svijeta postojala su još četiri svijeta, no svaki od njih je stravično skončao, a zatim bi se razvio idući. U strahu da se isto ne dogodi i s njihovim, petim svijetom, Asteci su bogovima darivali krv i srca protivnika.

Iako Asteci glase za jedan od najagresivnijih naroda u povijesti ljudskog roda, važno je napomenuti da je nasilje u njihovoj kulturi bilo dozvoljeno isključivo u religijske ili vojne svrhe. Nasilje van religijskog ili vojnog konteksta strogo se osuđivalo, a mora se napomenuti i da su ovakvi prijestupi u astečkom svijetu bili rijetkost (Dodds Pennock 2012: 290).

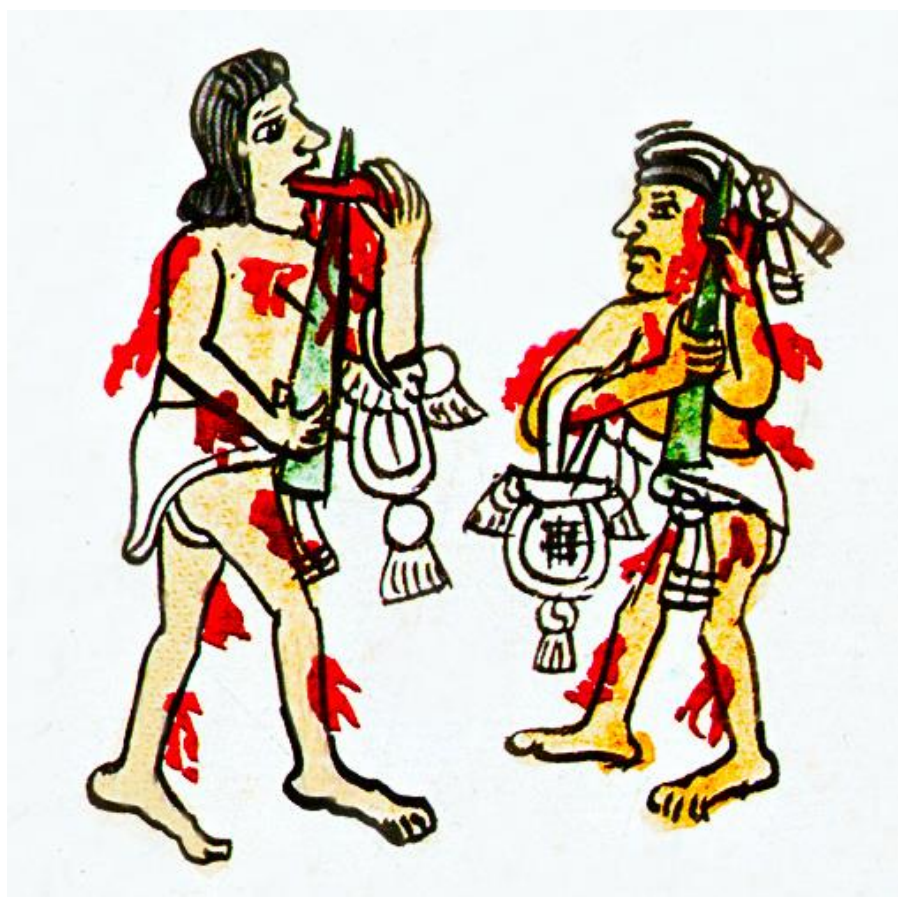
Dodds Pennock također nadodaje da se nasilje može razumjeti isključivo u kontekstu kulture u kojoj se događa. U astečkom društvu smrt žrtvovanjem izrazito se cijenila te se smatrala idealnom smrću. Žrtve su se mogle osjećati privilegiranim s obzirom na to da će ih ovaj vid smrti dovesti do povlaštenog zagrobnog života (Ibid., 287).

U zapisima osvajača tako nailazimo na informacije da su neke žrtve prije i tijekom žrtvovanja ostajale potpuno mirne. Da li je tu riječ bila o pristanku, rezignaciji ili intoksikaciji, ipak, teško je reći. Dodds Pennock tako predlaže da o našoj perspektivi ovisi jesu li ove žrtve bile štovane ili brutalno ubijene (Ibid., 288).

Sam čin žrtvovanja činio je samo jedan dio rituala. Ritualni život Asteka bio je vrlo složen i posvećivalo mu se mnogo vremena. Za sve elemente rituala postojala su stroga pravila, a oni koji se tih pravila ne bi pridržavali, bili bi kažnjeni. Važan dio rituala često je činio i scenski nastup pa su tako žrtve nerijetko, prije svoje smrti, sudjelovale u predstavama u kojima bi glumile određena božanstva (Soustelle 2007: 84).

Božanstvima se nisu nudile isključivo ljudske žrtve. Pred oltarima su se skupljali i hrana, cvijeće, životinje te odjeća. Također, u vrijeme glavnih slavlja, Asteci su živjeli po posebnim pravilima. Nerijetko su u vrijeme slavlja morali postiti, suzdržavati se od seksualnih odnosa, konzumirati određenu hranu i dr. (Ibid., 85).

Od velike je važnosti za teoriju da se kanibalizam prakticirao isključivo u religijske svrhe upravo činjenica da su i sami Asteci pridonosili malim fizičkim žrtvama. Kako bi svoju krv darovali Suncu, Asteci su nerijetko žrtvovali svoje noge, jezike, ušne resice i dr. (Ibid., 85).

Slika preuzeta s <https://www.latinamericanstudies.org/aztec-priests.htm>

5. Zaključak

Na kraju možemo zaključiti da su mišljenja znanstvenika oko toga što je uzrokovalo astečki kanibalizam u tolikom razmjeru, zasigurno podijeljena. Iako je utjecaj religije apsolutno neosporiv, javljaju se sumnje oko toga da je religija bila jedini razlog za masovna žrtvovanja i konzumaciju ljudskog mesa.

Teorija o tome da je religija sama po sebi dovoljan razlog za astečka žrtvovanja, još uvijek iza sebe ima najveći broj poklonika. No, ostale navedene teorije ne mogu biti odbačene. Iako nijedna od njih nije potvrđena kao jedina i prava istina (a takvo što se nikada niti neće dogoditi), moramo uzeti u obzir da su sve dokazane kao moguće. No, tko kaže da na astečki kanibalizam nije istovremeno djelovalo i nekoliko ranije navedenih faktora? Ne smijemo odbaciti mogućnost da je kompleksan sustav astečkih žrtvovanja mogao nastati i kao rezultat kombinacije svih, ili barem nekoliko, ranije spomenutih elemenata. Baš kao što ranije spomenuti tvorci teorije o nedostatku serotonina napominju, vrijeme je da se analizi astečkog kanibalizma pristupi pomoću nekoliko različitih pristupa istovremeno, a razmišljanje da jedan od ovih pristupa automatski negira drugi, bolje je ostaviti po strani.

Razmišljanja o tome kako će ova rasprava u neko skorije doba rezultirati jednoglasnim zaključkom, možemo odmah odbaciti. Ovi će vrhunski ratnici središnjeg Meksika zasigurno i u budućnosti ostati predmetom fascinacije i mnogih istraživanja.

Za kraj možemo reći da je hipoteza o tome da religija sama po sebi nije dostatan razlog za masovni kanibalizam koji se prakticirao među Astecima, održiva. Iako je ova tema otvorena za nova istraživanja, te se još ništa ne može potvrditi sa sigurnošću, ova se teza nikako ne može odbaciti.

Literatura

a) Knjige i kritički članci

1. Aveni, A., E. Calnek i H. Hartung (1988). "Myth, Environment, and the Orientation of the Templo Mayor of Tenochtitlán". *American Antiquity*, sv. 53 (br. 2), str. 287-309.
2. Bell, R. (2009). *All about cannibalism: the ancient taboo in modern times*. Turner Broadcasting System, Inc. A Time Warner Company.
3. Bogdanov, K. A. (1999). „Kannibalizm: Istorija odnogo tabu“. *Pograničnoe soznanie*, sv. 5
4. Burhenn, H. (2004). „Understanding Aztec Cannibalism“. *Archiv Für Religionspsychologie / Archive for the Psychology of Religion*, br. 26, str. 1-14.
Preuzeto s <http://www.jstor.org/stable/23910038>
5. Cook, S. (1946). "Human Sacrifice and Warfare As Factors In The Demography Of Pre-Colonial Mexico". *Human Biology*, sv. 18 (br. 2), str. 81-102.
Preuzeto s <http://www.jstor.org/stable/41447901>
6. Diehl, D., Donnelly, M. (2010). *Pojedi bližnjeg svoga: Povijest kanibalizma*. Zagreb. Izdavač: Naknada LJEVAK d.o.o.
7. Dodds Pennock, C. (2012). „Mass Murder or Religious Homicide? Rethinking Human Sacrifice and Interpersonal Violence in Aztec Society“. *Historical Social Research / Historische Sozialforschung*, sv.37 (br.3), str. 276-302.
Preuzeto s <http://www.jstor.org/stable/41636609>
8. Dolan, M. (2012). „The Gruesome History of Eating Corpses as Medicine“. Preuzeto s <https://www.smithsonianmag.com/history/the-gruesome-history-of-eating-corpses-as-medicine-82360284/>
9. Ernandes, M., Cedrini, R., Giammanco, M., La Guardia, M., Milazzo, A. (2002). „Aztec Cannibalism and Maize consumption: The serotonin deficiency link“. *Social Science Module*, sv. 43 (br. 1). Izdavač: Mankind Quarterly; Fall
10. Gimbutas, M. (1963). *The Balts*. London: Thames & Hudson
11. Harner, M. (1977). „The Ecological Basis for Aztec Sacrifice“. *American Ethnologist*, sv. 4 (br. 1), str. 117-135. Preuzeto s <http://www.jstor.org/stable/643526>
12. Harris, M. (1978). *Cannibals and Kings: The Origins of Cultures*. Glasgow: Fotnana/Collins

13. Hill Boone, E. (1994). *The Aztec World*. Montreal : Washington, D.C. St. Remy Press ; Smithsonian Books.
14. Hogg, G. (1966): *Cannibalism and Human Sacrifice*. The Citadel Press, New York.
15. Hrvatski leksikon <https://www.hrleksikon.info/definicija/kanibalizam.html>
16. Jennings, W. (2011). "The debate over Kai Tangata (Maori cannibalism): New perspectives from the correspondence of the Marists". *The Journal of the Polynesian Society*, sv. 120 (br. 2), str. 129-147. Preuzeto s <http://www.jstor.org/stable/23041465>
17. Lukaschek, K.(2001). *The History of Cannibalism*. Cambridge: University of Cambridge.
18. Montaigne, M. (2007). „O ljudožderima“, *Eseji*, I, Zagreb:Disput, str. 312 – 323. prijevod: Vojmir Vinja
19. Newitz, A. (2017). „There was an outbreak of cannibalism 10,000 years ago in Spain“. Preuzeto s: <https://arstechnica.com/science/2017/03/the-10000-year-old-case-of-the-spanish-cannibals/>
20. Ortiz de Montellano, B. R. (1978). „Aztec Cannibalism: An Ecological Necessity?“. *Science*, New Series, sv. 200 (br. 4342)
21. Petrinovich, L. (2000). *The cannibal within*. New York: Walter de Gruyter, Inc.
22. Prebisch, T. (1998). „La antropofagia en América en tiempos de la Conquista“. *Revista De Historia De América*, str. 7-24. Preuzeto s: <http://www.jstor.org/stable/20139989>
23. Smith, M. E. (2006). „Aztec Culture: an overview“. Preuzeto s <http://www.public.asu.edu/~mesmith9/1-CompleteSet/Smith-AztecCulture-WWW.pdf>
24. Soustelle, J. (2007). *Azteci*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
25. The Editors of Encyclopaedia Britannica: „Lycaon“, *Encyclopaedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/Lycaon-Greek-mythology>
26. Turner, C. G. (1999). *Man corn: Cannibalism and Violence in the Prehistoric American Southwest*. Utah: University of Utah Press
27. Umberger, E. (2002). „Notions of Aztec History: The Case of the Great Temple Dedication“. *RES: Anthropology and Aesthetics*, br. 42, str. 86-108. Preuzeto s <http://www.jstor.org/stable/20167571>
28. Vaillant, G. C. (1956). *The Aztecs of Mexico : origin, rise and fall of the Aztec nation*. Harmondsworth: Penguin Books
29. White, T. D. (2002). "Istina o kanibalizmu", *Zatez*, god. IV/ br. 75, str. 27-28

b) Filmovi

1. *Kuru: The Science and the Sorcery* (2010). Film. Rob Bygott. Australija: Siamese
2. *National Geographic Explorer: Lost Cannibals of Europe* (2011). Film. Jeanine Butler.
National Geographic
3. *Racism: A History*: 3. nastavak (2007): Film. Paul Tickell. United Kingdom: BBC Four

Sažetak

Cilj ovog diplomskog rada je predstaviti i analizirati astečki kanibalizam i ritualna žrtvovanja. Prvi dio rada bavit će se samim pojmom kanibalizma te pojavom ovog fenomena kroz povijest. Drugi dio rada pruža nam uvid u astečku kulturu i svakodnevicu. Ovdje će naglasak biti na slojevima društva, njihovoj hijerarhiji te odnosu između muškaraca i žena. Treće poglavlje predstavlja srž ovoga rada. Prvo ćemo pažnju posvetiti tome kako i kada su se astečki rituali odvijali, kome su bili posvećeni te na koji način se meso konzumiralo. U nastavku se navode 4 metode koje nude objašnjenje za to zašto su baš Asteci vršili žrtvovanja u tolikom razmjeru. Ponuđene teorije su redom: kanibalizam zbog ekološke potrebe, kanibalizam kao sredstvo demografske kontrole, kanibalizam kao odgovor na nedostatak serotonina te kanibalizam u religijske svrhe.

Ključne riječi: Asteci, kanibalizam, žrtvovanja, rituali

Resumen

El objetivo de esta tesis es representar y analizar el canibalismo azteca y los sacrificios rituales. La primera parte de la tesis tratará el término del canibalismo y las representaciones históricas de ese fenómeno. La segunda parte de la tesis nos ofrecerá información sobre la cultura y la vida cotidiana de los aztecas, con el énfasis en los estratos sociales y su jerarquía, como también en la relación entre los hombres y las mujeres. La tercera parte de la tesis forma el corazón de esta tesis. Primeramente, describiremos cómo y cuándo ocurrían los rituales aztecas, a quién eran dedicados y en qué manera se consumaba la carne. A continuación, se ofrecerán cuatro métodos que explicarán por qué justo los aztecas hacían tantos sacrificios. Las teorías que se ofrecerán son las siguientes: el canibalismo por necesidades ecológicas, el canibalismo como el medio del control demográfico, el canibalismo como la respuesta a la falta de la serotonina y el canibalismo para fines religiosos.

Palabras clave: los aztecas, el canibalismo, los sacrificios, los rituales

Abstract

The aim of this Master's thesis is to present and analyze Aztec cannibalism and ritual sacrifice. The first part of this paper will deal with the very concept of cannibalism and the occurrences of this phenomenon throughout history. The second part of this work gives us an insight into the Aztec culture and everyday life. Here the emphasis is put on the layers of their society, their hierarchy and the relationship between men and women. The third chapter represents the very core of this work. Firstly, the focus is on how and when the Aztec rituals were performed, to whom they were devoted and how the meat was consumed. Furthermore, I present four methods that explain why the Aztecs sacrificed such large number of people. Theories offered are in turn: cannibalism due to ecological needs, cannibalism as a means of demographic control, cannibalism as a response to a lack of serotonin, and cannibalism for religious purposes.

Key words: Aztecs, cannibalism, sacrifice, rituals